

P. Florentin Hrovat, vodja ljudske šole in slovenski pisatelj.

(Spisal B.)

(Konec.)

III.

Pisateljsko ime si je pridobil P. Florentin največ s poslovenjevanjem spisov Krištofa Šmida. Ker so prejšnji prevodi teh mladinskih povestij, n. pr. Felicijana Globočnika i. dr., že jako zastareli in še bolj redki med ljudstvom, bila je res srečna misel novomeških frančiškanov-učiteljev, da bi vsa dela Šmidova v posamnih zvezkih podali slovenski mladini.

Tega dela sta se lotila patra Hugolin Sattner in Florentin Hrovat. Toda p. Hugolin je poslovenil le prvi zvezek in v IV. zv. povest „Kapelica v gozdu“, vse drugo je zvršil p. Florentin. Posamezni zvezki so izhajali izpod njegovega peresa v tem-le redu:

L. 1880. II. zvezek. *Jozafat*. — Leta 1881. III. zvezek. *Pridni Janežek in hudobni Mihec*. — L. 1883. IV. zvezek. *Kanarček. Kresnica*.

„DOM in SVET“ 1894, št. 13.

— L. 1883. V. zvezek. *Slavček. Nema deklica*. — L. 1884. VI. zvezek. *Ferdinand*. — L. 1884. VII. zvezek. *Jagnje. Starček z gore*. — L. 1888. VIII. zvezek. *Pirhi. Ivan, turški sóženj. Krščanska obitelj*. — L. 1890. IX. zvezek. *Hmeljevo*

cvetje. Marijina podoba.

— L. 1891. X. zv. *Ludovik, mladi izseljenec*. —

Kot XI. zvez. izideta povesti *Leseni križ* in *Najlepša dedščina*, kateri je pisatelj zapustil v rokopisu.

P. Florentin je sodeloval pri raznih časnikih. V „Vrtcu“ je l. 1881. priobčil obširni životopis: *Andrej Hofer*. Leta 1882. je spisoval v istem listu zgodovino kranjskih mest, katero je nadaljeval l. 1884. Kot

ponatisek vseh teh zgodovinskih črtic je izšla leta 1885. v Krajčevi tiskarni v Novem mestu knjiga „Kranjska mesta“, okrašena s slikami.

L. 1886. je prišla na svetlo knjižica „Novomeško okrajno glavarstvo“, katero so spi-

Nadvojvoda Rudolf IV., ustanovitelj Novega mesta.

sali učitelji tega glavarstva; uredil in spopolnil pa je vso tvarino p. Florentin.

Družba sv. Mohorja je poslala l. 1887. med svet jako zanimivi in obširni življenjepis: *France Pirc, ameriški misijonar*, katerega je sestavil p. Florentin. Razven tega je po smrti župnika-pisatelja Janeza Volčiča popravljajl njegove rokopise, kolikor jih je še bilo, in koncem knjige „Življenje Marije in sv. Jožefa“ dodal lep življenjepis tega velezaslužnega moža. (V. del, str. 252—272). Jednako časten spomenik mu je postavil v knjigi „Zgodovina Šmarješke fare“ (str. 117—129), katera se je tiskala uprav tedaj, ko je umrl nje pisatelj.

„Dom in Svet“ je prinesel izpod peresa p. Florentina dva spisa l. 1891., in sicer življenjepis: *P. Ladislav Hrovat* in črtico: *Iz popotnega dnevnika*.

V „Drobtinica“ je objavil leta 1891. na str. 140—164 prelep življenjepis: *Lovrenec Lavtičar, apostolski misijonar med Indijani v severni Ameriki*.

Zadnjih osem let je bil p. Florentin izmed najmarljivejših sotrudnikov frančiškanskega časnika „Cvetje z vrtov sv. Frančiška“. V tem listu je priobčeval zlasti življenjepise serafinskih svetnikov in svetnic v tej le vrsti:

V VII. tečaju: *Življenje in delavnost sv. Frančiška Solana, misijonarja Peruanskega*. — *Življenje sv. očeta Leona XIII. zlatomašnika*. — V VIII. tečaju: *Življenje sv. Janeza Kapistrana*. — V IX. tečaju: *Življenje sv. Lovrenca Brindiškega*. — *P. Oton Skola, apostolski misijonar Indijanov v severni Ameriki*. — *Dostavek k življenju sv. Janeza Kapistrana*. — V X. tečaju: *Življenje sv. Marije Frančiške*. — *Sveta suknja v Treviru*. — V XI. tečaju: *Življenje sv. Angelje Meriči*. — V XII. tečaju: *Življenje svetega Paškaja Bajlona*. — V XIII. tečaju: *Sv. rožni venec* (veseli del).

Omenjamo tudi, da je bil p. Florentin v prejšnjih letih, ko je bil še zdrav, priden dopisnik „Slovenčev“ in da je temeljito popravil v jezikovnem oziru marsikak rokopis ptujih pisateljev, katerega je izdal tiskar J. Krajec. Med

drugimi je l. 1886. priredil za deveti natis priljubljeni molitvenik škofa Barage: „Dušna paša“.

Vsega vkupe je napisal p. Florentin v 14 letih svojega slovstvenega delovanja dvanajst knjig in osemnajst daljših ali krajših spisov — lep in časten znak izredne marljivosti njegove, da je poleg obilih svojih stanovskih dolžnostij tako vrlo in neumorno sukal pisateljsko pero! Čeprav mu njegova nevarna prsna bolezen ni priporočala, da bi se bavil s pisateljivanjem, vendar ga nikdo ni mogel spraviti od pisalne mize. Še poslednje dni, ko je komaj lazil in dihal, pisal in popravljajl je še vedno; le to je obžaloval, da mu zaradi premnovega pisanja včasih krč tako zvine prste na desni roki, da niti pisalnega orodja ne more držati. Njemu je res smrt potegnila pero iz rok, ker sedeč pri pisalni mizi je izdahnul blago svojo dušo.

Izvirnega sicer res ni spisal mnogo; a kar je slovenil, slovenil je previdno. Izbiral je najboljše snovi in likal skrbno rokopis, predno ga je poslal med svet. Zato je njegov pismeni zlog jako prijeten in lahek, kakor nalašč za mladino. In uprav na polju mladinske književnosti slovenske si je pridobil neminljivih zaslug; le žal, da je tako zgodaj umrl! Mladina slovenska, ohrani mu hvaležno srcé!

P. Florentin je živel in gorel ves za svoj veličastni poklic kot redovnik, učitelj in pisatelj. Najljubša njegova zabava so mu bile knjige. Pred leti je z velikim trudom lepo uredil bogato kapiteljsko knjižnico v Novem mestu; mnogo prostega časa je drage volje v to porabil. Zadnji čas pa je skrbno nadziral okrajno učiteljsko knjižnico, katero so mu povéрили tovariši. Sploh je bil vsestransko delaven in marljiv kakor čebelica, dejansko ravnaoč po pesnikovih besedah:

Dejanje ti ljubi, a boj se pokoja!
Dolžan ni samo, kar veleva mu stan;
Kar more, to mož je storiti dolžan!

P. Florentin je bil vesten duhovnik, vzoren redovnik, marljiv in spreten pisatelj, očetovsko skrben in ljubezniv učitelj, vsakomur odkritosrčen prijatelj; bil je v resnici „zlata duša“ — „anima candida!“ Bog daj Slovincem takih mož!

Viljem Ostrovrhar.

(Tragedija v petih dejanjih. — Spisal Anton Medved.)

(Dalje.)

Drugo dejanje

(se godi pod grajsko lipo, kjer stoji leséna klop).

1. Prizor.

(Jakop, Jošt, Aloj, Koloman.)

Jakop

(prinese vrč vina).

Prinesel sem ga še. Le pijte, drugi!
Takó le za razhodnjo prav diši.

Koloman.

Sosebno kaplja, žlahtna, kakor tá.
Takó po goltu teče, kakor olje.

(Potegne iz vrča.)

Jakop.

Poglejte le, kar gomizljá na vrhu,
In v jezik te ureže, da bi vrisnil.

Aloj.

Kje rastle je to vino, Jakop, veš?

Jakop.

V goricah štirskih blizu Maribora,
Kjer ima naš gospod obilo trtja.
Le pijte, pijte, skoro ga ne boste.

(Koloman pije.)

Jošt.

Ne sili préveč! Vino je pijano,
In jezdití jim bode treba daleč.

Koloman.

Kaj nam storí do Korotana pot!

Jošt.

Če vino te obvlada, jezdil bodeš
V deželo, veš li kákošno — mežavo.

Jakop.

Četudi, Jošt. Saj mnogokrat je konj
Modrejši nego tisti, ki ga jaha.
Kaj ne da, Koloman, ti dobro veš.

Aloj.

No, Koloman ga nese več v telesu,
Kot na telesu, to sem videl večkrat.
In krepek je potem, da bi se metal
Z medvedom.

Jakop.

Kaj! Z duhovi na Priboru.

Aloj.

Z duhovi vinskimi se meče.

Jakop.

Ne!

Z duhovi, ki bedé ponoči v gradu.
Povej, povej nam, Koloman, o njih!

Koloman.

Da moji so zakladi teh duhov,
Jaz píl bi še drugačno vino, Jaka.

Aloj.

Zakladi? Kdo ima zaklade, kje?

Koloman.

I nó, v Priboru. Ali nisi čul?

Jošt.

Spet nova bajka. Svet je praznoveren.

Koloman.

O Jošt, to bajka ni —, resnica gola.

Jošt.

Nikar mi ne govôri o zakladih!
Zakladi so povsod, a v rókah varnih.
Zakaj tako ubog si, Koloman?
Otmì denar, krvavo bi ga rabil.

Koloman.

To ni beseda modra baš od tebe.
Zakladi so, a mož je srčnih malo.

Aloj.

Govôri no, kaj lapotaš okoli!

Jakop.

Le kar povej, jaz pa verjamem rad.
Zakaj bi ne verjel? Zgodí se vse.

(Koloman pije.)

Koloman.

Dvorana je v Priboru zapuščena;
Nihčè ne vstopi vanjo za ves svet.
Visé po stenah šlemi, škiti, meči
In záboj v kotu samega zlatá.

Jošt

(smejé).

Nihčè ne stopi vánjo za ves svet —
Kakó pa veš, kaj vse visi po stenah?

Jakop.

Ne moti ga, le dalje pravi nam!

Koloman.

Vse to zlató dobi, kdor v svétli noči
V dvorano pride sam in brez orožja.

Jošt.

Zakaj ne gré nihčè v bogato sobo?

Koloman.

Miruj, poslušaj! Vsakdo se bojí.
Ko stopi noter, vpraša prvi duh:
„Govôri, kdo si?“ Prišlec naj molči.
Tako oglasio se vsi duhovi
Z rohnečim glasom: „Kdo si, odgovôri!“
Molči naj prišlec spet. Naposled v hipu
Zasije plamenice žar, ropôt
In mečev žvenk in glas groznó rohnèč
Iznova zagrmí: „Govôri, kdo si!“
In kdor do zadnjega molči, oj sreče!
Duhovi sámi mu zlatá obilo
Na rame naprté — do grajskih vrat ga
Nevidno obletavajo, da varen
Izide zopet iz gradú na dom.
Tako sem čul iz zanesljivih ust.

Aloj.

Ti praviš, da nihčè še ni poskusil,
Otetí suhega zlatá v dvorani?

Koloman.

Tegà ne pravim. Marsikdo poskusil
A še nihčè dobil, ker je odbežal
Prezgodaj, ali odgovoril, kdo je.

Jošt.

Ne vérujem tegà, ter nè, nikdár.

Koloman.

Za Boga, kdo te sili? Kakor hočeš.

Aloj.

In je-li ta dvorana kdaj odprta?

Koloman.

Zaprta vedno. Le ponoči včasih
Ob polnem mesecu odprè se sama,
In tákrat se je vsak ogiblje varno,
Kdor mora sam bedeti v groznem gradu.
(Zopet pije.)

Aloj.

Odkod bogastvo tako in odklej?

Koloman.

Počakaj, da povem. V tem gradu nekdam
Razbojnih vitezov je zbor prebival,
Ki plénil je okrog ponoči drzno,
Gospôdi kradel siloma in kmetu.
Pomrli so, in Bog vsegdar pravični
Za kazen je naložil grešnim dušam,
Da morajo še zdaj stražíti plen,
Dokler ne pride kdo in jih odreši.

Aloj.

Vse dobro. Zdaj nam še povej le to,
Kaj onemu se pripetí, ki v strahu
Duhovom razodene svoj namen,
Imé in kar že koli na vprašanje.

Koloman.

Takó je to. Kdor greha nima v duši
In kdor slovesno prej obljubi záse,
Da polovico razdeli zakladov
Ubožcem, on je varen, duh noben
Lasú mu ne skriví; le brez denarjev
Povrne se na dom, drhtèč od groze.
Le pazi naj, da ne zboli strahú.

Jakop.

Meniha treba torej mu iskati,
Kdor v hram bogati kani po zaklade?
In mora li povedati, kam gré?

Koloman.

Čemú? Saj to ni greh, če kdo bogastva
Želi iz dobrih zgolj namenov, kali?

Aloj.

E kaj! Duhovi so sami grehôtni,
Kot sam si preje rekel, Koloman.

Koloman.

Kdor pride pa k duhovom grešne duše
In jim razkrije svoj namen, imé:
Tegà raztrgajo na drobne kosce.

Jošt.

No, vrli Koloman, Bog daj ti zdravje!
Zató mendà ne bodeš mi zameril,
Če ne verjamem niti trohe vsega.
Ti, Jakop, idiva v konjak na delo!
Odslavljajo se gostje. Pojdi, pojdi!

Jakop.

Saj grem. — Kaj takega poslušam rad.
(Jošt in Jakop odideta.)

2. Prizor.

(Aloj in Koloman.)

Aloj

(se primakne h Kolomanu).

Ne méni se zató, kar Jošt golči,
Jaz ti verjamem vse od srca rad.

Koloman.

Verjemi, če ti pravim, vse je res.
Le žal, da ni junaštva več med nami.

Aloj.

Kakó bi v grad prišel oproda ptuj?

Koloman.

To ni težko. Pridruži nam se hlapcem!
V Priboru malokdaj domá smo sami.
Zdaj pride ta, zdaj oni vitez v gosti,
In kdo se pač za ptujca zmeni tákrat,
Ki tího se pridruži domačinom!

Aloj.

Ti sicer rad blebečeš, Koloman,
A morda bi o tem zavezal jezik.
Tu imaš zlat, podaril ga je Rajnbert,
Ker belca sem mu zlikal; vzemi ga
In sprejmi skrivši me kedaj na grad!
Pozneje dam še več — zakladov pol.

Koloman.

Kaj, ti zakladov rad bi si priboril?

Aloj.

Le môlči! Vzemi zlat! Jaz pridem k tebi.
In moje bode vse, kar najdem tam.
Saj veš, strahljivec nisem. Toda môlči!

Koloman.

No, molčal bodem, kakor grob. Zakaj ne?
Le nekaj zlatov bode mi še treba.

Aloj.

Ne boj se! Krčil se za to ne bodem.

Koloman.

Kdaj prideš? Pridi s srcem, to ti rečem!

Aloj.

Molčiva zdaj in idiva do drugov!
Nekdó prihaja. Več povem drugjé.

(Odideta.)

3. Prizor.

(Viljem in Ureh prideta in se pod lipo ustavita.)

Ureh.

Minulo je že več ko leto dnij,
In kaj nam hasnila je ta zaveza?
Kjer volje ni, tam škoda je močij.
Mar ne bi sklepali nevarne družbe!

Viljem.

Zaveza naša bodi, kakor jez,
Ki le takrát ljudém koristi daje,
Kadàr valovi čézenj privršé.

Ureh.

Mar niso že viharji privršali,
Mar ne vršé še zdaj okoli nas?
Drug drugega mi gledamo brezdelni
In ne misleč, da čas je drage cene.

Viljem.

Prehudosumen se mi vidiš, Ureh.

Ureh.

Prehudosumen ne, temveč previden.
Primerjaj le oblast sedanjo našo
Z oblastjo pred umršim Rudolfom!

Viljem.

Čemu pač? Bodi moder in ne kliči
Nazaj razbrzdanih duhov, ki spé,
Ne želi časov groznih, ko še pest
Razsojala, branila je pravico.

Ureh.

Teh časov ne želim nazaj nikakor,
V spomin samo jih kličem in v dokaz,
Da škóduje vladarja samovlast
Državi, kakor samovlast njé sinov.

Viljem.

In kdo ti je ob teh besedah v mislih?

Ureh.

Ne vprašaj me, kot ne bi vedel sam.
Kdo drugi kakor Majnard s svojim sinom,
Ki v Korotanu samovoljno vlada.

Viljem.

Ne mislil bi, da Ljudevit je takov.
Ponižen se mi je vsegdàr dozdeval,
In oče mu je tudi mož razboren.

Ureh.

Šent-Vidu mnogo je sloboščin vzal,
Zató v meščanih tli na tihem srd.
Prisvaja si Arminov grad priborski,
Trdeč, da je od davna že prišel
Deželnim knezom v last; bajé poslednji
Lastnik gradú je bil pregnan od kneza,
Ker siloma je plenil po deželi.

Viljem.

Poiščite sodnika!

Ureh.

Kóga, reci?
Dejanj ne bode oče sinu sodil,
Katera mu nalaga sam, pomisli!
In Albert Majnardu je zet, prijatelj.

Obrni se potem na njú, če moreš!
Dosezi Albert še cesarsko krono,
In hlapci smo — služabniki njegovi.
Na boj pojde, kadar se mu poljubi
In vprašal ga ne bodeš, nad kogá.

Viljem.

Prijatelj mi je Majnard.

Ureh.

Tvoj prijatelj?
Zakaj? Ker tvoje se moči boji.
Kjer vlada strah, tam ni ljubezni, Viljem.
Kadar mu strah preide, videl bodeš:
Sovražnik bode tvoj od drugih hujši.

Viljem.

Kaj hočeš torej, da storimo vse?

Ureh.

Govoril z Otonom sem z Dobre včeraj
In z Vučelinom, da za osem dnij
Na gradu svojem snidemo se zopet.
Ta dva prijahata najprvo k tebi,
In vkupe v Korotan se napotite.
Poročal bodem marsikaj na zboru,
Kar bode nas še bolj zvezálo, vnelo,
Da moško dvignemo pravice prapor.
Za danes dosti. Meni se mudi,
Ker čas viharen je pri nas zavél.

Viljem.

Tak shod le sum vzbudí v sosedih naših.

Ureh.

Poglej, kakó se že bojiš, in vendar
Ne čutiš, da smo bolj in bolj zavisni,
Čim dlje držimo križem roke svoje.
Besedo daj, da prideš tudi ti!

(Proži mu roko.)

Vse mirno se zvrši, le véruj mi!

Viljem

(poda roko).

Da pridem, tù podajem moško roko.
Samó povej, zakaj se Rajnbert nam
Odteza; on je bógat, vpliven mož.

Ureh.

A Ljudevitov hlapec, ne zameri!
Karkoli reče ta, vse mu je sveto.
Pustimo ga, on ni za našo zvezo.
Bogastvo tudi ni še vse za nas.
Srcé pogumno, hrabro, to veljá.

4. Prizor.

(Prejšnja. Rajnbert in Tilda.)

Rajnbert.

Oprémljeni so konji. Čas, da grémo.

Ureh

(prijazno).

Da, čas je. Pridi, Viljem, tudi ti
Na dvor, da s konja ti podam še roko.
A vam poklanjam se, gospica Tilda.

(Pokloni se in ona njemu. Odidejo vsi na levo razven
Tilde.)

5. Prizor.

Tilda

(potegne počasi rdečo tkanico iz nedra in zrè nekaj časa
vanjo).

Tkanico naj mu dam — kot pevski dar?
Imé njegovo v njó sem vvezla z zlatom.
Zakaj mu nisem dala je pred družbo?
Drhti mi roka in ne vem, zakaj.
Če mislim nanj, drhti srcé mi v prsih,
In v mislih mi je vedno — Vučelin.

6. Prizor.

Vučelin

(pride z leve in se ji prikloni).

Gospica Tilda, tudi jaz odhajam.

Tilda

(tiho).

Odhajate?

Vučelin.

Takó zahteva oče,
Da bridko spet užijemo resnico:
Čim lepša doba, tem hitreje mine.
Nikdár ne zabim dnij ob vaši strani.

Tilda.

In meni danes še zvení po duši
Razgovor z vami, mandoline glas,
In zdí se mi, da bosta v vek zvenéla.

Vučelin.

O hvala, da čutili ste z menoj!
Življenje nam sladi ubrano petje,
Vsakdanjost trezna se potaplja v njem;
In človek v njem se čuti res človeka.

Tilda.

Zato je blaženo srce, če klije
V njem višja moč, ki nam tolaži togo.

Vučelin.

A le tedaj, kadar v zavesti plava,
Da tudi drug razume jo zemljan.
Plačilo mu je to jedino, sladko,
Največje in . . .

Tilda.

Jedino vam ne bodi!
Pláčilo drugo, skromno . . . toda kaj
Razkriti hočem?

Vučelin.

Prosim, govorite!

Tilda.

Pláčilo drugo jaz imam vam dati.

Vučelin.

Pláčilo? O gospica, dejte, kako?

Tilda

(stopi k njemu in mu položi tkanico okoli vratú na rameni).

Na rame vam polagam to tkanico
Kot znak časti, ki pevcu se spodobi,
In kot spominek name, Vučelin.

Vučelin.

O hvala vam za dar, stotera hvala!
To vse je, drugega ne morem reči.
Kakó zaslužil sem od vas tkanico?

Tilda.

Če sprejmete ta dar z veselim srcem,
Osrečite do dnà i meni dušo.

(Ob poslednjih besedah povesi obraz.)

Vučelin.

Z veselim srcem? Morem li drugače?

(vneto)

O Tilda, hipe včasih doživimo,
V katerih toge silne mrè srcé,
A tudi hipe, ko medli, umira
Srcé, izraz od sreče in blaženstva.
O hvala vam za dar, stotera hvala,
To vse je, drugega ne morem reči.

Tilda.

Pogledala sem v dušo vam globoko,
V svetišče polno vzorov, blagih čustev.

Vučelin.

In kdo, povejte, kdo na zemlji širni
Trenutkov nima, ko se mu durí
Življenje bedno na pozemski grudi,
Vsakdanje sile, jednoličen tek
Minljivih dnij in skrb le za telo?
Srcé kipi, kadar nam pesem čara,
Kadar nam višji govor boža sluh,
Kadar otmè nas čarno sôlzni zemlji
In na zibljočem čolnu premestí
V deželo, kjer le záse duh živi.

Tilda.

To srečo sem uživala ob vas,
I meni nepozaben je ta čas.

Vučelin.

Dovolj! Napósled našel sem srcé,
Ki úme svoj poklic, z nebes vsajeni.
Govoril vam ne bodem več. Zdravstvijte!
Le toliko vam dém, sorodnih src
Ne veže le beséda, le poklòn:
Trenutek jeden, jeden sam pogled
Razvname slutnjo in razžári vero,
Na veke ju spojí — kar duh nesmrtni
Gojí, nesmrtno tudi v njem živí.
Zdravstvijte, Bog vas čuvaj!
(Poda ji roko in jo rahlo primakne k sebi.)

Tilda.**Vučelin!**

Ostane li ti drag namé spomin?

Vučelin.

Ne vprašaj, Tilda! Nikdar mi ne gasne.

(Začuje se klic: Vučelin!)

Zdravstvuj in Bog te čuvaj, draga Tilda.

(Odide hitro.)

7. Prizor.**Tilda**

(zrè za njim nepremično).

Odšel si, Vučelin? O ne, ti ne!
Telò je šlo, tvoj duh ostal je mēni . . .
Srcé, raduj se v duši prerojeni!
Kar duh gojí, živi na veke vsè.

(Gré na desno.)

8. Prizor.

(Viljem in Ana.)

Ana.

S Sobolja Hinek je ostal še tu.

Viljem.

Jedini vseh, gospa. In prav tako.
Po šumnih dnéh, kakó človeku godi,
Da se pomiri, zbere zopet sam!

Ana.

Zunanjemu nemiru ni težkó
Uteči; a če v srcu ni mirú,
Tedaj samota príja mánj od družbe.

Viljem.

Tedaj je sredi družbe človek sam.

Ana.

Takó se zdí mi, kot da govorite
Iz najglobočjega srcá, o Viljem,
Kot da notranjega mirú ni v vas.

Viljem.

Čemú ta slutnja? Kákov njé povod?

Ana.

Povod? Povoda vsaka slutnja nima,
Rodí se sama in živí ob sebi.
A moja slutnja, Viljem, taka ni.
Ves teden tá sem pazno vas motrila,
Na čelu skrb, temà v pogledih, strah
V besedah, vsè je klicalo molčé,
Da nosite na srcu težek kamen.

Viljem.

Ne pomnim, da bi se drugače vèdel,
Kot vèdem zmerom se ob takem slavju.

Ana

(stopi k njemu in mu ljubeznivo reče).
O Viljem, govoriva jasno danes!
Imela nisem prilike doslej,
Da bi sočutno te vprašala, kaj
Vznemirja tvojo dušo nekaj dnij.
Razdèli bôl, nalôži mi je pol!
Družica sem ti bila, vedno verna,
In kar je tebi le pogled temnilo,
To meni s solzo je okó rosilo.

Viljem.

Ne boj se, Ana! Hudega mi ni.
A brez skrbij, kdaj pač brez njih je mož?
Pomisli, da ne žijem le družini,
Ki v rodnem gradu me ljubó obkroža,
Da čutim tudi in živim za družbo
Veliko, ki je spójena v državo.
Povsod upor, bodočnost temna, boj . . .

Ana.

Tolažiš me, zahvalo toplo vsprimi!
A tega mi ne skrivaj, tega ne!
Kdo dal ti je demántni prstan, Viljem,
Le to povej, in mirna bom poslej.

Viljem

(se zmede).

Imam pač mnogo dragotin od dedov;
Ta prstan mi podaril je nekdó.
Samá sva zdaj, dogovora je treba,
Na Tildo mi je misliti, ker znáj:
S Sobolja Hinek snubi jo pri meni.

(Nekaj časa molčita.)

Jaz čakam tvoje želje, Ana. Dej,
Kakó naj mu odgovorim, povej!

Ana.

Takó, da bode srečna tvoja hči.

Viljem.

In bode li ob njega strani?

Ana

(odločno):

Ne.

Viljem.

Odločno govoriš. Kaj veš o njej?

Ana.

Da ga ne ljubi. Ker je zaihtela,
Ko v misel sem ga vzela ji samó.

Viljem.

Otrok je neizkušen in plašán.

Ana.

A če ji Hinek je povsem odsečen?

Viljem.

Srcé je déčelsko podobno vosku,
Ki razne vtiske lahko v sé prejema
In upogniti dá se brez napora.

Ana.

Zakaj ti je ta snubec toli drag?
Neznaten vitez brez blagá, imena.

Viljem.

Tegà mu ne očitaj! Sam ni kriv.
Bogastva ne želim nikdar od snubca.
Sicèr ne silim; tudi meni, Ana,
Hčerinja sreča ni poslednja briga.
A vprašal sem, ker čaka me odgovor.

Ana

(hladno).

Zato vam hvalo vem. Kot mati njé
Povedati sem morala resnico.

(Pogleda na desno.)

Uprav prihaja Hinek. Jaz odidem.

(Odide na levo.)

9. Prizor.

(Viljem in Hinek.)

Hinek.

Pozdravljen, Viljem! Zdaj si osamél.
Le jaz ostal sem še v nadlego tu.

Viljem.

Takó je prav. Ni dobro iz vročine,
Nenadoma na hlad stopiti v zimi.
In dobro ni zamenjati takoj
Hrumečo družbo z žalostno samoto.
Polagoma . . .

Hinek.

Razumem te do cela.

A tudi jaz pojdèm, mudim se dolgo.

Viljem.

Kaj tebi dom! Družine nimaš, sam
Prebivaš v gradu. Kóga te je skrb?

Marijino obiskovanje. (Slika Jurija Šubica na Rožniku.)

Hinek.

Kar ni nam dano, to samo je sreča.
Glej osamelost mi je hudo breme.
Zato pa — — pregovarjal se ne bodem —
Vrniti moram se na dom — povej
Naravnost, ali daš mi svojo hčer?
Da vem gotovo, kar razmišljam davno.

Viljem.

In bode li ob tebi srečna Tilda?
Na to premalo misliš, kakor menim.

Hinek.

Zakaj bi ravno jaz jo onesrečil?

Viljem.

Na gradu mojem nisi redek gost,
Odkrit sem vedno bil ob tebi, Hinek.
Zató povem i danes ti odkrito,
Da Tilda te ne ljubi z ono silo,
Ki srečno srci dve spoji do smrti.

Hinek.

Ne ljubi?

Viljem.

Ne, izvestno govorim.

Hinek.

In kdo je temu kriv?

Viljem.

Ne ti, ne ona.

Hinek

(jezno):

Ne jaz, ne ona, temveč ti jedini.

Viljem

(osuplo):

Kaj — jaz? Zakaj bi ti odrekal hčer?
A rekla mi je Ana sama, da ...

Hinek.

Pustiva to! Tu k meni sedi rajši,
Da ti razkrijem svoj nekdanji sèn.

(Sede.)

Viljem.

Ne bodi čuden! Kaj o sanjah sanjaš?

Hinek.

Le sedi! Sanje so najlepši del
Človeškega življenja, vsaj zamé.
Le sedi!

Viljem

(sede).

Kaj mi boš povedal neki?

Hinek.

Prijezdil sem nedavno v gozd zvečer,
Premagal me je trud, za trdom sèn.
Na mahu sem zaspal za sivo skalo.

Viljem.

In kaj si čudnega tedaj zasnival?

Hinek.

Nenadoma uzrem ob hladnem viru
Prelepo ženo — viteza pred njo.

Viljem.

Za sanje se nikdar ne brigam dosti.

Hinek.

Mordà se bodeš, Viljem, vsaj za té.
Neznana žena — v spanji sem drhtel —
Nataknila je vitezu na roko,
(Tako sem slišal), prstan čarodejni.

Viljem.

Kaj vse pritakne sèn človeku! Smešno.

Hinek.

A ne zastonj. Priseči ji je moral ...

Viljem

(vstane).

Ne pravi dalje! Kdo bi to poslušal?

Hinek.

Da govor nje ostati mora skrit
Do njega smrtne ure, da nihče
Ne zvé o njem, kdor ni ga slišal sam.

Viljem.

In kdo je bil neznani vitez?

Hinek

(s poudarkom).

Ti.

Viljem

(mirno).

Le škoda, da je bil to prazen sèn!

Hinek

(porogljivo).

Le škoda, da je to bila resnica,
In da sem slišal jaz pogovor ves —

Viljem

(srdito).

Ti nisi čul. Ne laži!

Hinek.

Vsako slovce.

Viljem.

Velim, da molči!

Hinek.Vêli svoji deci!
Veleval meni ti tako ne boš.**Viljem.**

Rotim te, molči, reci mi, da lažeš.

Hinek

(hladno).

Da rečem to, potem bi res lagál.

Viljem(hodi nekaj korakov sem in tje, potem se udari po čelu,
kakor bi se nečesa spomnil).Prisezi, da nikomur ne razkriješ
Do groba te skrivnosti — ker, sicer . . .

(Potegne bodalo izza pasú.)

Na mestu te prebodem s tem bodalom.

Hinek

(stopi z roko na prsih predenj).

Prebôdi! Brezorožen sem pred taboj.
A viteške časti nikar ne žali!
Zapreti mi ne moreš usten.**Viljem**

(divje).

Mólči!

(Skoči k njemu in zavihti bodalo nad prsmi. Hinek
odskoči.)**Hinek.**

Pomoč, pomoč!

10. Prizor.**Jošt**

(priteče).

Za Boga, kaj je to?
Kaj hočete gospodu, govorite!**Hinek**

(Viljemu, ki bodalo nazaj dene)

Naj govorim li?

Viljem.

Pusti naji, Jošt!

Jošt

(preplašen).

Povejte, kaj se je zgodilo!

Viljem

(odločno):

Pojdi! (Odide.)
Oprôsti, Hinek! Srd me je obvladal.**Hinek.**Pustiva to in govoriva zopet
O Tildi. Vidim, ti si nagle jeze.**Viljem.**Ko moral bi, le čuj, za svojo srečo
Pogrezniti v nesrečo drugo bitje,
Ne pèklo bi te nič? Premisli, Hinek!**Hinek.**Vprašanju odgovarja naj vprašanje:
Ko moral bi za srečo jedne hčere
Pogrezniti v nesrečo vso družino
In sebe samega in tudi hčer,
Ne peklo bi te nič? Pomisli tudi!**Viljem.**

Molčati znaš.

Hinek.

Če treba, kakor grob.

Viljem

(odpaše meč).

Ta meč ti dam jaz prvi za darilo.
Onémi za skrivnost — in moj si zet.

(Dá meč in krepko odide.)

11. Prizor.**Hinek.**Težko sem molčal tákrat — vendar sem.
Povedal nisem sanj doslej nikomur.
In prav je bilo. Čakal sem, da on
Vspodbode prej me, kar je storil danes.
Ne ljubi me . . . izvinki prazni to!
Ne ljubi me, ker nečeš ti, njen oče,
In nečeš me, ker nisem bogataš.
A čakaj! Tudi zate pride čas,
Ki glavo ti poniža zdaj oholo.
Usodni greh, ki nisem jaz ga storil,
Pred svetom mi otimlje čast, veljavo,
Vse krivde osvetljuje pred ljudmi,
V temo pehá kreposti, ali senči.
Usodni greh, o kleti greh — uboštvo!

(Zamisli se.)

12. Prizor.

(Hinek in Aloj.)

Aloj

(pride in obstoji).

Uboštvo, jaz pa sanjam o bogastvu.
Gospod, jaz sanjam o bogastvu, čujte!

Hinek
(se vzdrami).
Ne moti me!
Aloj.
Pomagati vam hočem.
Hinek.
Kaj gleviš? Ali se ti meša, Aloj?
Aloj.
Prinesel bodem vam zlata na kupe.

Hinek.
Po kaj si prišel?
Aloj.
Našel sem zaklad.
Ne, našel nisem, zvedel sem le zanj.
Hinek.
Opremi konja! Ideva domov.
(Odideta).
Zavesa pade.

Gospa s pristave.

(Zgodovinski roman. — Spisal I. Kraljev.)

(Dalje.)

XVI. Nadvojvoda Rudolf IV.

Nemški kralj Rudolf Habsburški je pridobil Avstrijo za svojo rodovino. Leta 1282. je poveril svojima sinovoma Albrehtu in Rudolfu dežele Avstrijo, Štajersko in Kranjsko, katere so ostale od tistihmal vedno v oblasti Habsburžanov. Albrehta so volili za kralja, a že l. 1308. ga je zavratno umoril njegov stričnik Ivan. Zapustil je šest sinov. Prvi sin Rudolf je bil kralj češki, pa je umrl brez dedičev. Bolj znano pa je iz zgodovine ime Friderika Lepega. Prevezel je po očetovi smrti vlado v Avstriji, Leopold II., njegov brat, pa ob Renu. Friderik se je mnogo prizadeval za kraljevsko krono, pa mu ni šlo po sreči; voljen je bil mesto njega Henrik Luksemburžan, kateri je potrdil vojvodom njihova posestva. Ko je cesar Henrik umrl l. 1313., izkušal je Friderik zopet zasesti kraljevski prestol, pa na poti mu je bil Ludovik Bavarec, kateri je dobil od volilnih knezov jeden glas več, kakor on. Mnogo je bilo bojev, pa za Friderika večinoma nesrečnih; vendar je toliko dosegel, da ga je sprejel Ludovik l. 1325. za sovladarja. Imel je le čast brez oblasti do svoje smrti l. 1330. Sin je bil umrl že pred njim, tako tudi brata Leopold in Henrik. Ostala sta torej le še brata Albreht in Oton. Ta dva sta se zavezala s češkim kraljem v obrambo zoper cesarja, da ju je pustil v miru. Polagoma pa so se celó zbližali in zvezali zoper mogočnega češkega kralja Ivana, ki je hotel Tirolsko in Koroško spraviti v svojo oblast. Leta 1335. je umrl vojvoda Henrik Koroški ter je poveril Koroško vojvodoma. Vneli so se novi boji, vendar je naposled ostalo Koroško vojvodoma, Tirolsko pa Margareti, imenovani Maultaš. L. 1339. je umrl vojvoda Oton in kmalu za njim

njegova dva sina; tako je ostal Albreht sam gospodar vseh avstrijskih dežel. Mnogo je pridobil in marsikaj uredil, ko ga je dohitela smrt l. 1358. Zapustil je štiri sinove. Prvorojeni je bil Rudolf IV., drugi Friderik II., (u. 1362.), tretji Albreht III. s kito in četrti ženin Viridin — Leopold III.

Rudolf, rojen dné 1. listopada leta 1339., je vladal vse avstrijske dežele zase in v imenu svojih bratov. Nadarjen je bil jako, tudi izobražen za oni čas. Kazal je mnogo spretnosti pri gospodarstvu in vladi. Poročen je bil (leta 1353.) s Katarino, hčerjo cesarja Karola IV., kar je bilo zanj velika prednost pred drugimi knezi. Pridel si je naslov „nadvojvoda“, kar mu je napravilo sitnosti pri cesarju. Na dunajskem dvoru je bilo opravljeno vse po kraljevo, za dobre namene je podarjal mnogo. Friderik Kreuzpek, hraber junak, je bil njegov prvi lovec, Jurij Hauser njegov stavbar, ko so gradili cerkev sv. Štefana, Henrik Kumpf iz Hessa in Krištof Horn pa sta izdelovala podobe in sohe. Jako se je trudil, da bi si pridobil Tirolsko. To se mu sicer ni posrečilo, dokler je živel, pač pa se je srečno zvršilo po njegovi smrti, ker je bil zaročil svojo sestro z Majnhardom Tirolskim. Povišati avstrijsko moč, to je bil glavni namen njegovega življenja.

Rudolf se je mnogo vojskoval na vse strani; dasi mu ni šlo vselej po sreči, vendar ni izgubil poguma in tako res dosegel lepih uspehov. Posebno je želel razširiti svoje posestvo proti jugu do morja, pa to je bilo še pretežavno. Bili sta mu na poti dve mali državi, če smemo tako reči: beneška in oglejska. Benečani so bili takrat močni, pa tudi jako vladeželjni. V Ogleju pa je vladal patrijarh, ki je bil pravi državni knez, podložen samo cesarju, nadvojvodu pa

skoro jednak v veljavi in oblasti. Imel je razsežne pokrajine v svoji oblasti, ne le po Furlanski in Goriški, ampak tudi po Kranjski in Štajerski tje do reke Drave. Slovenska in istrska marka sta bili v njegovi oblasti in navadno dani v fevd mejnim grofom. Svoja posestva je patrijarh razdelil med plemiče, da so mu ob vojnem času služili zoper sovražnika. Mnogo gradov so bili patrijarhi dobili v dar od cesarjev in drugih knezov, mnogo so jih pozidali sami in vse te razdelili med sebi zveste viteze. Ti so bili lastniki gradú in okolice in imeli so tlako in desetino. Vse, kar bi imel dobivati patrijarh, uživali so oni. Svojemu gospodu so bili udani in so večinoma izkušali delati po njegovih dobrih namenih.

V bojih z Rudolfom, kateri je bil vojvoda Kranjski, to je gorenjski, in sosed patrijarhov, imeli so ti vitezi in grajščaki prestati marsikaj hudega; mnogi so izgubili celó svoje posestvo.

Boj med Rudolfom in patrijarhom je trajal več let. Najbližji povod je bil kak mal prepir dveh sosednih vitezov ali kak roparski napad na ptuje trgovce. Rudolf pa si je prizadeval utrditi svoje stališče ob Adriji. Imel je že grad in mesto Pordenone sredi patrijarhových dežel; Trst je bil kakor nalašč zanj in po Furlaniji je bilo več lepih krajev, ki so ga mikali.

Rudolf je napadel patrijarha z obilno močjo skoro nepripravljenega, in ker so mu pomagali nekateri domači furlanski plemiči, zmagoval je zapored v vseh bitkah in naposled pripravil patrijarha, da se mu je udal na milost in nemilost. Premirje so sklenili 15. kimovca l. 1361., mirovne obravnave pa bi se imele po Rudolfovi želji vršiti na Dunaju, kamor je moral patrijarh potovati in ž njim vred prvi furlanski vitezi kot poroki.

Na Dunaju se patrijarhu ni godilo dobro. Dasi ne zvrčamo vse krivde na Rudolfa, kateri je bil med bivanjem patrijarhovim na Dunaju večkrat po cele mesece odsoten, vendar se ne dá ugovarjati, da je vojvoda vedel za patrijarhovo stanje in mu ni pomogel. Šele splošna nevolja sosednih knezov je pripravila Rudolfa, da je slednjič sklenil mir dné 2. velikega travna l. 1363.

Da določbe te mirovne pogodbe niso bile ugodne za patrijarha, mislimo si lahko. Privoliti je moral vojvodu, kar je hotel imeti, ker se mu ni mogel ustavljati. Patrijarh je odstopil vse svoje fevde po Štajerskem in po Kranjskem in plačal še po vrhu Rudolfu vojno odškodnino. Rudolf si je poleg tega izgovoril prosto pot skozi patrijarhove pokrajine do Pordenona in pravico, da ima svoje posadke po oglejskih mestih. Furlanski vitezi-poroki so razjarjeni šli domov in

pripovedovali, kaj se godi na Dunaju. Patrijarh pa je rad ali nerad podpisal to mirovno pogodbo in se vrnil potr in bolan na svoje bivališče v Videm. To mirovno pogodbo je bilo treba predložiti nekakemu deželnemu zboru furlanskemu, kateri pa je seveda ni maral sprejeti. Poniževalna in kruta se jim je zdela, zato so sklenili, rajši se braniti, nego privoliti vanjo. Patrijarhu je bilo to prav; smatral je pogodbo za neveljavno, ker je bila prisiljena. Tudi grof goriški je bil istega mnenja, zato so Furlani silili v patrijarha, naj to pogodbo odpové Rudolfu. Nadvojvoda se je srdil, toda kaj je hotel sedaj storiti! Imel je skrbi na Tirolskem, vojsko z Bavarci, razpor s cesarjem, vse ob enem. Zato ni mogel hitro planiti na Furlansko in zgrabiti nasprotnika. Podal se je na pogajanja. A to je šlo silno počasi. Kralj ogrski je bil posrednik med bojevalcema in je poslal svojega zaupnika do patrijarha. Patrijarh je bil oprezen in zaupnika poslal dalje do gospoda Carrare, svojega zaveznika; ta ga je lepo sprejel in počastil, a naposled mu povedal, da le patrijarh more kaj ukreniti. Ker je jednako odgovoril tudi goriški grof, razbilo se je vse dolgotrajno pogajanje; zaupnik se je vrnil domov. Kralj ogrski je obljubil, da pride prihodnjo spomlad sam v Furlanijo in poskusi poravnati ta razpor s patrijarhom.

Med tem pa so se oboroževali na obeh straneh in pripravljali na boj. Rudolf je ukazal svojemu glavarju na Koroškem, naj zbere vojsko in udari na Furlansko. Ta vojska je bila hrabra in imela dobrega vodnika, vendar to pot niso imeli sreče. Rudolf jim je dal malo denarja, ker je moral vzeti na posodo od grofa Celjskega 5000 zlatov, za katere mu je zastavil mesto Kamnik z mitnico.

Nabrali so torej vojakov le za silo, in to jim je hodilo na pot. Sovražniki tudi niso leno gledali, ampak so skrbno pripravljeni čakali boja. Rudolfu je škodilo pa še največ to, da so odpadli od njega poprej udani mu vitezi in plemiči in prestopili k patrijarhu. Silovito so napadli Avstrijci trdnjavo sv. Danijela, a bili so odbiti. Udarijo sem, udarijo tje, pa skoro vselej se morajo umakniti. Rudolf torej ukaže, naj hiti pomočna četa iz Ljubljane čez Goriško in pride patrijarhu za hrbet. Pa tudi to se mu ni posrečilo. Četa je bila iz navadnih mezdnikov, za denar nabranih; le malo je bilo vitezov. Slednjič je Rudolf zedinil s furlansko vojno svojo četo in prijel patrijarhovo vojsko. Sreča mu ni bila mila. Padovanci so se krepko borili in pognali avstrijsko krdelce nazaj čez mejo. Zasedli so več nadvojvodovih krajev; grofija Pordenone, kakor tudi Feltre in Beluno so bili na tem, da jih vzame sovražnik. Hrabri Rubiera je prodiral zmago-

vito, in Rudolf ni imel na bojišču junakov, da bi mu bili kos.

Bistri um Rudolfov je videl daleč v prihodnjost; spoznal je, da izgubi ves vpliv na jugu, če propade; v nevarnost prideta Trst in Gorica in morda še drugi kraji. Hotel je dobiti denarja za vojsko, bodisi kakor in kjerkoli. Tu mu pride na misel Visconti, ki je imel neki veliko moč in mnogo denarja. Takoj sklene, da stopi v dogovor zastran zakonske zveze med Leopoldom in Viscontijevo hčerjo Virido. Kako se mu je obnesel ta načrt, o tem smo že slišali. Ko je bila zaroka že dogovorjena, priklopela je tudi sila na bojišču do vrha. Zato ustavi Rudolf bojevanje, skliče urno v Št. Vidu na Koroškem svoje junake in jim razodene, da pojdejo na Laško v Milan snubit nevesto za brata vojvodo Leopolda. Imenitna, pa ne lahka pot! V Milanu bode treba pokazati, da so Avstrijci junaki, ki si znajo priboriti nevesto. Napovedane so bile velike tekme ali viteške igre. Rudolf urno razpošlje vabilo najslavnejšim junakom po avstrijskih deželah, in kmalu se je zbralo lepo število kakih 50 vitezov na svatovski pohod. V starem Št. Vidu so se shajali, razgovarjali in čakali dneva za odhod. Stari Kreuzpek jim je bil starosta; prehodil je že pol sveta, boril in vojskoval se je že z móslimi, Rusi in pogani, vse skrivnosti viteških bojev in vse zvijače je poznal, dasi osebno ni več mogel nastopati na tekmovališču. Zraven njega so bili hrabri junaki iz vseh pokrajin avstrijskih: Grof Herman Celjski, Volk Turjaški, Ureh Ravbar, Lambergar, Ostrovrhar in mnogo drugih junakov, pravi cvet viteštva avstrijskega. Rudolf jih je bil jako vesel. Z lepimi nadami so nastopili daljno pot čez Tirolsko in Veronsko proti Milanu. Nadvojvoda je sporočil Viscontiju, da pride. Zato je Barnaba takoj preskrbel vse, kar bi bilo vitezom v čast in postrežbo. Izbral je izmed svojih zvestih vitezov najboljše junake ter jih poslal Rudolfu in njegovemu spremstvu nasproti. V Veroni so jih počakali pri gospodu Canu della Scala; gospod iz Modene, Feltrino, Barnabov nezakonski sin, vojak in pravi divjak, je bil načelnik tega spremstva. Z velikim šumom in hrumom so šli po Lombardiji in prišli v Milan, to začarano mesto, smoter svojega zelenja in pričakovanja.

Vse mesto je bilo na nogah, ko so prihajali snubci, mnogotera beseda se je slišala iz ust lepih milanskih gospâ o teh nemških vitezih. Iskale so ženina, pa ni ga bilo lahko dobiti. Oprava njegova se ni mnogo ločila od oprave drugih vitezov, postava njegova pa je bila za petnajstletnega mladeniča že dokaj visoka.

Barnaba z dvorniki jim je jahal nasproti do mestnih vrat; kneginja, knežna in druge dvorne gospe so jih pričakovale v namestnikovi palači.

V spremstvu Barnabovem so bili pravi junaki, med njimi tudi vitez Bernardo. Veselo so se pozdravljali z obeh strani in se opazovali. Ko zagledajo avstrijski vitezi močnega Bernarda, ugajal jim je jako, in Herman Celjski šepne svojemu tovarišu Ravbarju: „Ti, tale nam bode delal preglavice.“

Na dvoru so jih jako gostoljubno sprejeli, odločili jim stanovanje in postrežbo, ter jih za ta dan pustili v miru, da se odpočijejo.

Barnaba je takoj stopil k svoji rodbini ter ji naznanil, da želita nadvojvoda Rudolf in njegov brat pokloniti se gospem.

Kneginja z vsem spremstvom odide v sprejemno dvorano in sede na vzvišen sedež; knežna je sedla poleg matere na desno, na obe strani so se razvrstile dvorne gospe. Virida je bila v prosti, pa dragi obleki. Rdečica jo je oblivala, srce ji je bilo urno, ker sedaj-le bo zagledala onega, kateremu je namenjena za tovarišico, za sovladarico. Mati opazi hčerino vzburjenost ter reče:

„Umiri se, draga moja, da vsprejmeš dostojno tako visoke goste!“

„Da, hočem, mati, a bojim se, da on ne bi bil tak, kakor sem si ga mislila.“

„Ne boj se tega; več, kakor pričakuješ, bodeš videla, zatrjujem.“

Kamorniki napovedó prihod visokih bratov: Barnaba ju pripelje v dvorano in predstavi najprej nadvojvoda Rudolfa in potem njegovega brata kneginji in knežni.

Kakor blisek je šinil urno Viridin pogled po vstopajočih vojvodih, in njeno srce je bilo potolaženo. Postava in oprava je bila lepa in junaška. Rudolf je bil krasen mož in pravi vitez, brat njegov pa ljubezniv mladenič, rmenkastih las, pa krepkih potez in odločnih očíj.

Z viteško spretnostjo in ljubeznivostjo je pozdravil nadvojvoda mater in hčer in jima razodel svoje veselje, da je mogel v takem poslu priti na slavni milanski dvor.

Vojvoda Leopolda je sprejela kneginja z materinsko ljubeznivostjo in ga nagovarjala, naj bode kakor doma. Nato pa sta ga oče in mati peljala pred knežno, kateri se pokloni globoko. Molčé, z mirno pa nepopisno milobo mu Virida poda roko, katero Leopold nekoliko boječ, pa vendar vesel stisne in poljubi.

Po kratkem in prijaznem razgovoru je kneginja pustila vojvoda k potrebnemu počitku, obetajoč za prihodnje dni, da jima bo bivanje v Milanu prijetno in srečno.

XVII. Zaroka.

Da se zaroči Viscontijeva hči s avstrijskim vojvodom, to je zašumelo po vsej Lombardiji,

in to res ni bila vsakdanja stvar. Torej je bilo treba ta dogodek tudi primerno proslavljati, in zato so se delale velike priprave. Vedno bolj praznično je bilo mestno lice, in namestnikova palača se je izpremenila v mal raj. Prihajali so od vseh strani povabljeni slavni pevci, govorniki in umetniki, in z Viscontijevih dežel so se najlepši, najhrabrejši vitezi zgrinjali v Milanu. Avstrijski gostje so dobivali znancev dan za dnevom vedno več; živeli so skoro v nepretrganem praznovanju. Mesto Milan je tekmovalo z italijanskim viteštvom, da bi pokazalo gostom sijaj in moč lombarške stolice. Avstrijci so stanovali v namestnikovi palači, nekateri tudi pri drugih, Viscontiju udanih rodbinah milanskih.

Dasi so jim Italijani vedno skrbeli za zabavo, vendar so si naši dobro ogledali vse dohajajoče viteze in izkušali spoznati vse njihove namene in naklepe.

Shajali so se redno pri svojem mojstru, starem Kreuzpeku, kateri je bil središče in ognjišče za razne nakane in načrte. Čez dva ali tri dni je poznal že prav dobro razmere na dvoru in precenil viteze. Na kancelarja se ni zanašal, zdel se mu je prezvit in skrit, pač pa je izprevidel, da jim je lahko Feltrino jako koristen. Vêdel se je posebno oblastno, a premeten ni bil, na dvoru pa je veljal veliko. Vendar Kreuzpek ni poznal njegovih rodovinskih razmer. Le na dvorne gospe je imel premalo vpliva in tega nedostatka še ni mogel premagati. Ravno je iskal poti do njih, ko pride na posete vitez Ravbar.

„Pozdravljen, starina! Kaj premišljuješ v tem brlogu?“

„Pozdravljen tudi ti, prijatelj, pri meni v dvorni palači! Imenitno, dasi ne posebno lepo stanovanje! Pa kaj hočeš, mnogo nas je, in pripravili so nam, kar so mogli. Kako pa stanuješ ti, brate?“

„Izborno, imam lepe sobe in vrt in, kar je čez vse veliko vredno, prijetno družbo.“

„No, to me veseli; ako se ne motim, bivaš pri senatorju Nigrju, starem poveljniku Barnabovem, in ta zna pripovedovati o svojih hrabrih činih, kaj ne, prav z laško zgovornostjo?“

„Dobro si si zapomnil moje stanovanje. Saj pravim, ti misliš za nas vse. Da, res je Nigra zgovoren človek in lepo pripoveduje, pa še vse kaj boljšega imam. Poznaš-li dvorno gospico Izabelo, tovarišico knežne Viride, tisto živo črno-oko dekle? Tista je hči tega Nigra in pride večkrat pogledat k očetju in ob enem pozdravit nas goste.“

„To mi je novo, pa me jako zanima in nam utegne še koristiti. Le glej, da si pridobiš in ohraniš prijateljstvo te gospice! Nevarna ti menda ne bode, saj si zavarovan doma.“

„Bodi brez skrbi zaradi tega. Zaupanje njeno pa sem si že pridobil, ker mi je razodela že celo kopo skrivnostij.“

„Prav, da mi poveš. Zvedel sem že tudi sam, da je med milanskimi senatorji mladi vitez Ambrosio Sforza, bogat, lep in hraber, tudi med snubci knežne Viride. Barnaba bi ga imel morda rad, pa stvar mu ni po godu iz političkih razlogov. On potrebuje močne zaslombe nasproti cesarju, kakoršno mu daje le nadvojvoda Rudolf, ne pa senator Sforza. Ako se knežna ni preveč zagledala vanj, bomo jo dobili. O tem pa bi ravno rad imel zanesljivih poročil ter sem sedaj premišljal, kje bi jih dobil.“

„Izvrstno! Izabela, tovarišica knežne, gotovo zna za vse skrivnosti, in mislim, da ne bode težko izvabiti jih iz nje.“

„Stori to, dragi moj, pa previdno, in ob enem pozvedi, kako je gospica z nami: ali nam želi uspehov, ali ne.“

„Storim z veseljem. A sedaj bi rad zvedel, kdaj gremo gledat svoje konje in opravo, če je srečno došla.“

„Vse je došlo srečno. Ravnati treba previdno, ker Lahom ni treba vedeti vsega. Kako se pa godi tovarišem našim? Nekaterih kar ni na izpregled; grofa Hermana in Volka Turjaškega že nisem videl dva dni.“

„Vsi so zdravi in dobre volje, godi se jim še predobro, tako, da bi se pomehkužili, ko bi dolgo ostali v Milanu. Sedaj so zbrani pri vinu in me še čakajo. Naročili so mi, da povabim tudi tebe na pogovor.“

„Grem s teboj, pa rečem ti, da pazimo in ne dajmo Lahom prilike, da bi se iz nas norčevali. Vedi, da imajo junake med seboj, kakoršnih se nisem nadejal.“

„O, te sem videl tudi jaz in sem opozoril Hermana. On pa nič ne mara za to in zabavlja Lahom, posebno, kadar dobi nekoliko vina v glavo.“

„To treba zabraniti. Pa idiva!“

Kreuzpek in Ravbar sta šla čez nekatere stopnice in ozko dvorišče in vstopila v nizko dvorano, kjer sta našla mnogo vitezov in več kranjskih in štajerskih vmes. Glasno pozdravita družbo.

„Dobro došla, Kreuzpek, Ravbar! Vrlo, sedita k nam, da okusita kapljico“, kliče Herman Celjski. Ob enem ponudi krepko majoliko staremu Kreuzpeku. A ta se je nekoliko brani.

„Počasi, počasi, sicer napravimo v Milanu sušo, ako ga homo tako vlekli.“

„Kaj hočeš! Pa to je čudno vino, to laško“, seže vmes Ostrovhar.

„E, ali piješ doma sam mošt, da se ti zdi to vino tako hudo? A rečem ti, da je temu lahu naš ljutomerčan kos, seveda star mora biti“, moško reče grof Herman Celjski.

„E, ni, pa ni“, odgovori Ostrovhar, „prehodi sem veliko sveta, pa takega vina še nisem pil.“

„Prehodi si ga, a le po vaših koroških gozdih, kjer pijete mrzlo pivo, brrr, človeka kar strese mraz, če misli na tisto pijačo. Torej pijva le tega, to ti pravim, le pijva ga“, reče Herman in krepko potegne iz vrča.

„Ti hvališ ljutomercana, ti, ki ne poznaš našega dolenjca, našega metličana“, zakliče Ravbar.

„Ne prepirajte se za vino, tovariši“, poseže vmes stari Kreuzpek, „pijte, ako ste žejni, potem pa dajte, da se domenimo o tem, za kar smo se sešli.“

„Dobro, poslušajmo Kreuzpeka“, pritrdijo.

„Znano vam je, dragi mi tovariši, da so ob takih zaročnih slavnostih v navadi viteške igre. Take igre, tekme, so določili tudi tukaj, in lombarški vitezi nam bodo stopili nasproti. Navada je, da se prej dogovoré, kako se bodo borili, da imajo tudi vitezi kaj užitka, ne pa samo gledajoča množica.“

„Pametno govoriš“, pritrdijo vsi navzoči Avstrijci.

„Ali je torej gotovo, da se bomo bili v tekmah?“ vpraša hlastno mladi Libenjski.

„Tekme so določene za trdno“, pojasni Kreuzpek, „le način in red treba še določiti: ali peš, ali na konjih ali oboje, in dalje, bodo-li posamezni borilci nastopali, ali v krdelih.“

Govorili so sedaj vse vprek: nekateri so bili za ta način, drugi za drugega. Tu povzame zopet besedo umni Kreuzpek:

„Slavni vitezi, lahko veste, da bi se mi bojevali najlože peš, prvič, ker smo tega najbolj vajeni, drugič pa, ker so naši konji še vedno trudni in se skoro ne morejo meriti s čilimi in brzimi laškimi konji. Toda gotovo je, da se bodo Lahii bojevali rajši na konjih. Sami ne moremo tega odločiti, marveč moramo vprašati nje. Pač pa mi pritrdite vsi, da ravnamo najplemeniteje, ako jim damo na izber način tekmovanja. Da pa nam to ne bo v škodo, sestavimo mešan odbor iz naših in laških vitezov, da odloči potrebne stvari in sestavi red. Ali ne tako, vitezi!“

Gromovito priznanje se je oglasilo modrim besedam starega viteza. Takoj so izvolili nekaj avstrijskih vitezov, da naj se dogovoré z laškimi o potrebnih naredbah. Poleg Kreuzpeka so bili tudi Herman Celjski, Ravbar in Turjaški v odboru, ker so govorili dobro laški jezik. Naši vitezi so se ta dan še nekaj časa zabavali, potem pa odšli; da ukrenejo, kako bi se dogovorili z Milanci o tekmah.

Drugi dan se je odbor že sešel in posve-toval. Lahii so bili silno živahni in zahtevali marsikaj, da je Celjskemu kar uhajala potrpežljivost in je že stiskal pest, toda Kreuzpek ga

je miril s krotkimi pogledi. Po dolgem razporu se je določilo — kar so mislili Avstrijci že poprej —, da se poskusijo vsi le na konjih, češ, za tako priliko je spodobno le tako borenje, ker le tako je zares viteško.

Ta razgovor bi bil skoro napravil nov prepir med grofom Hermanom in gospodom Feltrinom zastran hitrosti grofovega konja. V ognju je hotel grof zastaviti svoje orožje in celó konja, če ga kdo prehití v diru.

Gospod Feltrino ga je takoj prijel za besedo in vprašal, ali je mar prihajal na dveh konjih; pa pogled starega Kreuzpeka je zopet opozoril mladega junaka, da je govoril nepremišljeno in da treba bolje brzdati jezik.

Določili so potem še nekatere posameznosti, red, pregledali glavne viteze, ki bodo tekmovali, in naposled sklenili, da Orsini predloži te sklepe namestniku.

Takoj tisti dan po obedu dobi Kreuzpek že potrjen predloženi načrt. Čudil se je pa, ko mu je naznanil dvorski sel celo vrsto drugih vojnih iger, katere naj bi se vršile še pred glavno igro „v čast snubcev in tovarišev“. Kreuzpek je videl zvito nakano Orsinijevo in Feltrinovo:

„Oho, to ni slabo! Poprej bi podili konje, potem pa stopili z utrujenimi konji na tekmovališče! Zares zvite buče ste Lahii, pa nas ne bodete prekanili.“

Sporočil je po selu na dvor, da imajo laški vitezi med seboj lahko kakoršne koli igre, toda avstrijski se jih ne bodo udeležili. „Ne bi bilo častno — tako je dal naznaniti —, da bi se poprej vadili in urili, marveč oni hočejo pokazati, kaj znajo, pokazati pa samo v glavni tekmi.“

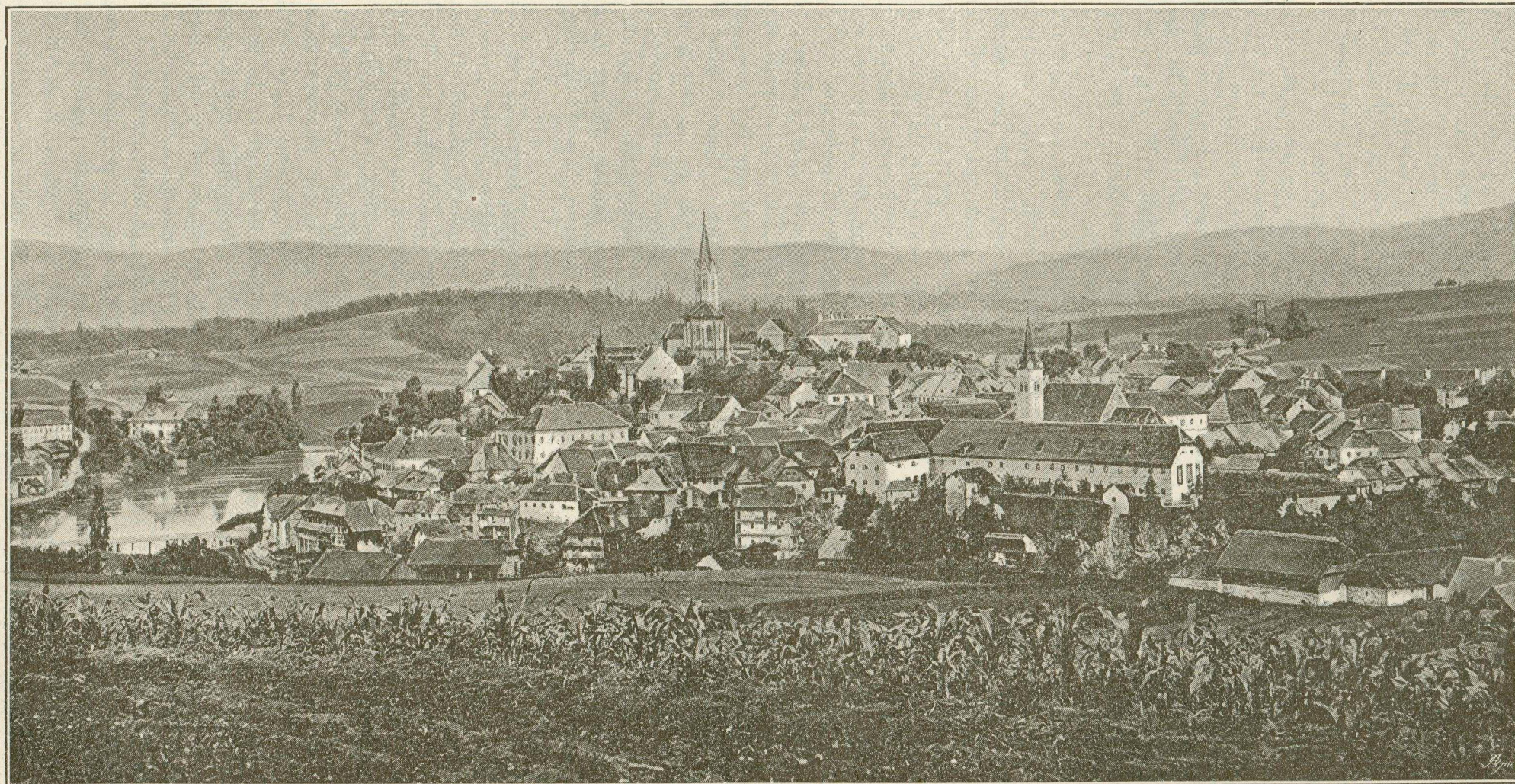
Odgovor ta je bil tako odločen in krepak, da mu niso mogli nič več ugovarjati, če jim je bilo kaj mari pravega viteštva.

Med raznimi pogovori, katere so imeli avstrijski vitezi v onih dnevih, opomnil je Kreuzpek vse tovariše, naj si natanko ogledajo torišče za tekmo. V takem boju je treba paziti na vsako stopinjo; toda ravnati treba previdno, da ne bi Lahii sumili ničesar.

Kako so se čudili kmalu potem, ko so jahali nekega dne skupaj po okolici in se ustavili na torišču — prejšnjem vojaškem taboru! Bilo je todi vse posuto z drobnim peskom palec na debelo in videti je bilo ravno kakor po mizi, dasi so bili poprej po sredi znatni jarki.

V veselicah so minevali dnevi in približal se je odločilni dan, vsem zaželen; nadvojvodu, da pride prej domov do svojih opravil, Leopoldu, da dobi nevesto, Kreuzpeku pa, da zvrši svojo nalogo viteško in častno.

Najbolj se je bal za mlada viteza Hermana in Volka, katera sta skoro ysak dan napravila

Novo mesto. (Fotografoval J. Armič.)

kako predrzno spletko ali zabavo. No, tolažilo ga je le to, da sta bila izredno hrabra junaka.

Na večer pred veliko tekmo so bili vitezi pri dvornem maršalu na gostiji in se zabavali. Avstrijci so hvalili laško vino in laške žene, Lahi pa moč in oblast nemških gospodov.

Grof Herman je godrnjal in nekaj pripovedoval svojima sosedoma na desno ali na levo. Niti vinu, niti ženskim ni priznaval prednosti pred avstrijskimi, zlasti štajerskimi in kranjskimi. Volk Turjaški ga je podpihoval in Ravbar mu je pritrjeval krepko in glasno.

Orsini napije gostom in reče, da si smejo srečo voščiti zaradi take neveste in tolike dote, ker lepše nima Avstrija in take dota niti cesarjeva hči.

Herman grdo pogleda in pravi: „Samo zaradi tega bi ne bili prišli tako daleč, ker tako deklet se dobi tudi pri nas, dota pa — kdo vé, kakšna bo.“

Gospoda Feltrina so zbudle te besede, potegnili se je za svojo polsestro in rekel, naj bi si bili doma izbrali nevesto, ne pa hodili tako daljno pot.

Kreuzpek je z očmi lovil Hermana, naj se zatajuje, pa že se je oglasil Turjaški:

„Volja našega gospoda je bila, da gremo k vam po nevesto. Kar je drugega, to ni naša skrb. Da pa si znamo tako nevesto tudi priboriti, to vam pokažemo jutri.“

„Treba že bode“, oglasi se Baldessare, „le skrbite, da zmorete.“

„To nam ne dela preglavice, vi pa glejte, da nam postavite viteze nasproti!“

„Menim, da bodete pomnili, kdaj ste bili v Milanu na snubcih.“

„Nismo danes prvič na taki poti.“

Lahi so bili že vroči; gospod Feltrino je gledal izpod čela kakor tiger, in Herman je dregnol Volka in mu šepnil: „Glej ga, gleda kakor vrag iz vrča in ima lase kakor Absalom“, in se je poredno nasmejal. Feltrino je sedel na žerjavici; Barnaba se je bal, da ne bi vzrojil in planil v Hermana.

„Gospodje, lahko noč, spite mirno! Jutranji dan naj vam ne vzbuja skrbij in ne dela hudih sanj, ha, ha, ha“, zakliče Feltrino smejoč se s svojimi tovariši in odide skozi široka vrata v lepo palačo.

Herman in tovariši so pograbili za meče, pa oni so se bili že odmaknili. Grof si ni mogel kaj, da ne bi zaklical za onimi:

„Gospod Feltrino, v pesku se leži najmehkeje, in tam vam posteljem jutri.“ Nato so se razšli na razna prenočišča.

Ravbar je našel doma še vse na nogah. Pogledal je najprej konje in našel sluge dobre volje pri kupici.

Potem odide v svoje sobe, kjer ga obišče gospodar Nigra in mu sporoči pozdrav Izabelin, češ, da želi njemu in tovarišem sreče in zmage za jutrajšnji dan; prav tisto da sporoča tudi knežna.

Vitez je bil vesel teh poročil, ker je spoznal, da je Izabela ž njim, in da na dvoru tudi želé Avstrijem sreče. Ganjen je zahvalil gospodarja in se spravil k počitku. Daleč od doma v resnih opravkih je vzdihnil k Bogu, da bi se srečno končalo to opravilo.

Lepo jutro se je porodilo iz hladne noči. Vitezi so se pripravljali na boritev. Na torišču je bilo vse lepo pripravljeno: prostor je bil ograjen, tla posuta z belim peskom. Ob ograji so stali razni odri, večji in manji, postavljeni za gledalce. Malo višji izmed drugih je bil oder za dvorno gospodo in za razsojevalce pod obširnim nebom.

Tekma je bila določena na dva oddelka: najprej naj bi se borili posamezniki zoper posameznike, popoldne pa četa zoper četo. Ker so bili vsi pričujoči vitezi odločeni za to častno bojevanje kot potomci vsaj štirih plemenitih prednikov, zato naj bi vsak zmagovalec dobil v last nasprotnikovega konja z opravo; konj naj bi bil zamena za osebo premaganega junaka. Razsodniki določijo, kdo je zmagal; ko bi zmagovalec ne sprejel konja, tedaj sme terjati kaj drugega, kar mu prisodi razsodišče.

V razsodišče so bili zbrani grof Savojski, gospod veronski Cane della Scala in vitez Kreuzpek; darila pa je delila knežna Virida in imela ob enem tudi pravico glasovanja pri razsodišču. Dogovorili so se, da ne sme nikdo rabiti ostrega orožja, ampak le ono, katero potrди razsodništvo. To je bilo domenjeno in razglašeno.

Avstrijci pod Kreuzpekom se snidejo zjutraj v posvete. Starosta jih opozori na potrebne stvari in razodene nekatere laške zvijače. Prosil je Hermana in Volka, naj bodeta hladna in previdna, da se ne pripeti kaka nesreča.

Potem si izberó čile konje in lepo opravo, pa moško odjašejo proti torišču.

Lahi so imeli posvetovanje pri Feltrinu. Tukaj je bilo zbrano lepo število lombarških vitezov, med katerimi se je posebno odlikoval Ambrosio. Poslednji čas je malo nastopal v javnosti, še manj pa je silil na dvor, kar umevamo prav lahko. A danes je bil v zboru vitezov najlepši in najbogatejši.

Feltrino se je pogajal z Orsinijem, Bernardom in Ambrosiem, kako bi zadrege in izgube pripravili Avstrijem. Razodel jim je nekatere zvijače in goljufije na torišču, na katere naj dobro pazijo in si jih obrnejo v prid. Ambrosio in tovariši pa niso kaj marali za tega surovega človeka, in so se mu upognili le zaradi potrebe.

Lep dan sredi vinotoka je bil v Milanu; vse mesto je bilo na nogah in je vrelo ven proti tekmovališču: gospoda v kočijah, drugi peš hité, da vidijo igre, kakoršnih niso še videli v Milanu. Pri tekmovališču je bilo že vse pripravljeno za ljudi in živali. Na odrih je bilo polno gledalcev, meščanov in deželanov; največ je bilo takih, ki so se osebno zanimali za borilce. Klicarji so stali na mnogih mestih, da pazijo na red, služabniki so švigali sem in tje, da so raznašali ukaze. Čim dalje več lepih vitezov se je nabiralo; bilo je šumno, kakor ob morju, kadar udarjajo ob breg valovi. Včasih se je zaslišal kak močnejši glas, tedaj je vse za hip potihnilo, a potem je bil hrup še hujši. Naposled se pripeljejo še dvorne gospe, kneginja in knežna s spremstvom, in prijahata tudi avstrijska brata vojvoda v leskeči opravi poleg namestnika Barnaba, ki je bil ta dan oblečen v široko bogato obleko, da je bil podoben kakemu rimskemu imperatorju. Razsojevalci zasedejo svoje prostore in knežna dá znamenje, naj se začnó igre.

Ograje se odpró, na torišče prijahata prva viteza. Po navadnem pozdravu trčita v boju, in Lah podere Avstrijca, kateremu se je nekoliko spodrsnilo v pesku.

Kreuzpek je nevoljno godrnjal čez laško zvijačo, potem pa nekaj povedal svojim tovarišem; laški gledalci pa so zadovoljno pozdravljali zmagovalca. Lah se je po koncu nosil in po prvi zmagi ni hotel iti s torišča; iskal je še drugega nasprotnika. Toda napuh pride pred padcem, pravi pregovor, in to je izkusil tudi Lah. Osojski je prijahal, urno se je sukalo okrog Laha, pesek se je dvigal, konja sta puhala — hipoma ni bilo Laha na konju. Kreuzpek se namuzne, občinstvo pa utihne. Moško je odjahal Osojski, Lah pa se je izgubil tiho.

Ta poraz so hoteli Lahi urno popraviti in gospod Feltrino se ponudi, da takoj nastopi proti Avstrijcem. S Feltrinom poskusiti se — za to ni imel vsakdo srčnosti, vendar vitez Ravbar ni hotel zamenjati prostora z drugim, torej se postavi proti Feltrinu. V dolgem boju sta zdrobila kopje, pa odločilo se ni. Feltrino je hotel nadaljevati boj, pa sodniki so odklonili.

Vsi so pazno spremljali gibanje in borenje vitezov; čim slavnejši so bili junaki, tem večja je bila pozornost. Meščani ob ograji in plemstvo na odru je ugibalo, kam se nagne zmaga.

Kar naznani klicar dva nova borilca: viteza Volka Turjaškega in viteza Bernarda, kastelana iz Brescie. Močna junaka, lepa oprava: pozornost je bila splošna. Najbolj so se zanimali na odru, kjer je bila zbrana Sforzova družina s prijatelji in znanci. Živahno so gledali vsi vsako gibanje, noben mahljej jim ni ušel. Kastelan

je delal čudeže, in dasi ni mogel vreči Volka s konja, vendar mu je raztrgal jopič in zlomil kopje. Razsojevalci so mu prisodili zmago s pristavkom, da naj odjenja od daljnega boja. Vsi so bili veseli, najbolj pa gospica Margarita.

Hrum in šum se je bil nekoliko polegel, častitanje gospodu kastelanu zvršilo, ko naznani klicar viteza Ambrosia Sforza. Zopet je vse utihnilo; ljudstvo je že vedelo, da Ambrosio snubi knežno, in mu jo je privoščilo, ker je bil jako priljubljen meščanom. Vsi so ga hoteli videti, ko je zajahal na torišče. Bil je opravljen kakor knez; glasno čudenje je nastalo med gledalci. Vojvoda Rudolf ga je pazno gledal in rekel sam pri sebi: „Krasen junak je to.“ Vojvodu Leopoldu pa je bilo skoro tesno pri srcu, ker po postavi mu ni bil enak.

Knežno je čudno izpreletel ta pogled in ta prizor; kakor očarana je gledala viteza in ni vedela, kako ji je. Lahno in veličastno se je poklonil gospodi, potem pa pozdravil njo. Nato se obrne proti svojemu nasprotniku, kateri je ravno prijahal čez ograjo. Bil je štajerski vitez Fric Lichtensteinski. Krepko sta se sprla, pa ni bil kos Sforzu. Odletela sta mu sulica in čelada v pesek.

Glasno odobravanje je sledilo tej prvi zmagi.

Tudi Kurt iz Mosburga ni bil srečnejši; po polurnem boju je sédel v pesek. Gromovit plosk je bil plačilo zmagovalcu.

Dobro je delo materi in sestrama, da se je Ambrosio boril tako krepko in umno; gospod kastelan jim je odobravajoč razlagal umetno borenje bratovo. Vojvoda sta bila vznemirjena, knežna pa ni vedela, na katero stran bi se nagnila. Narodni ponos ji je vnemal željo, da bi zmagal Ambrosio, toda tudi snubcem ni mogla privoščiti nesreče. Bila je vsa zmešana, vrh tega jo je še dražila z opazkami Izabela.

Ko je vitez Ambrosio dalje časa čakal novega nasprotnika, govorili so že Lahi, da se ne upa noben avstrijski vitez stopiti mu nasproti. Kar zapoje tromba in skozi ograjo prijahata grof Herman Celjski, krasen mladenič v bogati opravi na ognjevitem vrancu. Dolgi svetli lasje so mu v kodrih vihrali izpod bleščeče se čelade po širokih plečih, in njegove oči so se iskrile pod naličnikom. Hladnokrvno je jahal ob ograji in se predrzno oziral po gledalcih na odru. Ambrosio pa je gledal nekoliko razgret novega nasprotnika. Saj mu je bilo za nevesto, Hermanu samo za čast pred Milanci. Stari Kreuzpek je bil dobro poučil grofa, kako naj se vède. „S konja ne spraviš viteza Sforza, torej opusti to misel! Tudi bi bilo nevarno to poskušati, ker utegneš sam priti konju pod noge. Pač pa mu lahko snameš čelado z glave, seveda z nekoliko zvijačo.“

Kreuzpek si je bil pridobil na jutrovem in drugod mnogo takih zvičaj, in te si je Herman slastno prisvojil. V mnogih poskusih so se mu že bile obnesle, tako zvani dvojni mahljej mu je bil pridobil zmago tudi nad najspretnjšimi borilci. Nikdar ni zgrešil čelade nasprotnikove. Tudi mu je bil Kreuzpek pokazal nevarna mesta na torišču ter mu naročil, naj se jih skrbno ogiblje.

Klicarji privêdejo grofa pred dvorni oder in ga predstavijo namestniku in gospem z vsemi naslovi in častmi.

Prevzetno je jahal grof mimo odrov, kakor bi mu vsa ta množica ne bila nič. Strmé je vse gledalo nanj. Ambrosio pa je veličastno in mirno čakal boja, nekoliko ostro mereč Hermana in vojvoda na odru. Pa že sta se približala; vljudno se poklonita občinstvu, potem pa si podasta roke v znamenje spoštovanja in prijateljstva.

Tromba zapoje in viteza se postavita na bojno stališče. Konja urno poskočita, in oči se jima zasvetijo; s kopjem v desnici se spustita viteza drug proti drugemu. Hitro sta švigala drug mimo drugega, da se je videlo samo gibanje orožja in drzni skoki konj, in slišalo le drskanje orožja in kopja po oklepih. Herman je iskal dobrega stališča, pa vitez Sforza tudi ni maral slabega, zato sta se vrtila tako dolgo, da sta prišla v postransko, skoro obema ugodno stališče. Grof Herman se je natančno ravnal po nasvetih starega Kreuzpeka, ker je videl, da ima jako spretnega borilca pred seboj. Iz početka se je samo branil; ko je pa čutil, da mu nasprotnik čim dalje tem huje sili do živega, in da zna vsak hip na nov način begati nasprotnika, sklene, da ga napade sam in tako pridobi prostejše roke. Urno premeni stališče in napade nasprotnika z drznim mahljejem. A prav tako spretno se je branil Ambrosio. Šum med gledalci se je polegel, skoro si niso upali dihati, videč, da sedaj se bode odločila usoda Ambrosieva.

„Kaj pomenja to?“ vpraša knežna znanega nam Baldessara, ki je sedel poleg nje in ji razkladal način bojevanja.

„To je bila mala zvijača, svetla kneginja; grof Herman se je hotel iznebiti napadov in prisiliti nasprotnika, da se brani. Avstrijski grof je jako spreten, pa dvomim, da bi bil kos našemu vitezu.“

Barnaba se je pogovarjal z vojvodom Rudolfom o grofu Hermanu in slišal ugodne reči o njegovi hrabrosti in spretnosti. Zadovoljno se je namuznil in gledal mirno borilca. Vojvoda Leopold je nekoliko otožno sedel poleg neveste, ker zdelo se mu je, da mu jo utegne iztrgati ta bojeviti Lah.

Borenje se je naglo vršilo nadalje, ne da bi se zmaga obrnila na to ali na ono stran. Ambrosio je čutil, da utegne naposled omagati, ako je ne zasuče bolje, zato poskuša zopet napasti Hermana. A ta je bil na to pripravljen in urno odbil mahljej. Ker je Ambrosio hotel stališče premeniti, vspodbodel je večkrat konja na skok, a radi opreznosti zopet popustil. Doslej je to vselej storil s skokom naprej ali v stran; sedaj pa je skočil nazaj in v stran tako nepričakovano, da je Herman napravil skoro gol udarec in se pokazal nasprotniku golega. V tem trenutku je že tudi zažvižgala sulica, katera bi ga bila izvestno vrgla na tla, ko bi bila prosto zamahnjena. Ker pa je Ambrosio sunil naprej, ko je skočil konj njegov nazaj, izgubil je mahljej pol moči in Herman se je vzdržal na sedlu ter bil takoj zopet v odporu. Naglo je preudaril svoje stanje, stisnil kopje močnejše v pest, oklenil se krepko konja in poskusil z grozno urnimi udarci in odpori napraviti dvojni turški mahljej. Ostro je gledal nasprotniku v oči in mahal in suval in odbijal udarce bliskoma. Kar trči njegovo kopje, namenjeno Ambrosiu v prsi, na rob sedla, in namesto v prsi, švigne kopje kvišku in zadene bleščečo se čelado, da se kar zaiskri, in krasni perjevec zaplava v zraku. Ambrosio je hotel z levo prestreči čelado, a Herman je bliskoma zdrknil mimo njega, da ga je skoro treščil s konja in se je Ambrosio le težko obdržal v sedlu. Čelada pa je odletela daleč tje in padla v pesek. Boj je bil končan.

„Oh, kaj bo pa sedaj?“ vzdihnila je Ana na odru, obrnjena proti kastelanu.

„Boj je končan“, odgovori ta, ker je tromba zapela. „Zmaga ni sicer popolna, a vendar nesrečo je imel Ambrosio; pa kdo bi prisodil temu Švabu toliko spretnosti!“

„Izgubljen je zate“, siknila je Izabela, Virida pa je bila prestrašena in ni slišala, kaj ji je govoril Baldessare na uho. Vitezi so častitali grofu Hermanu, občinstvo pa je imelo sočutje z vitezom Ambrosiem in je molčé gledalo njegov poraz.

Razsojevalci so odločili zmago grofu Hermanu Celjskemu, in knežna mu je podala prisojeno darilo. Moško je pristopil, odprl svoj krasni vezir in tako drzno pogledal knežno z velikimi očmi, da se ga je kar ustrašila. Bilo je, kakor bi ji hotel reči: „Jaz sem te priboril in moja bi bila po pravici.“

Vojvoda Rudolf ga je prijazno zahvalil in namestnik ga je očitno prištel prvim tedanjim junakom. Leopold je čutil poniževalni Hermanov pogled in je bil nevoljen, pa premagoval se je.

Ker je bil vspeled za sedaj končan, vrnilo se je vse občinstvo v mesto, boljše ali slabše volje, kakor je šlo komu po sreči.

Pri Sforzovih so bili nekoliko potrti, da se je ob tako važni priliki pokazilo vrlemu Ambrosiu; le mati je bila na tihem zadovoljna, da ne pride v hišo tako visoka nevesta. Gospod kastelan pa je menil, da še ni vsega konec in treba počakati, kaj prinese popoldan. Ambrosio je bil na videz malomaren, nič ni odgovarjal kastelanovim besedam, češ da je zmagal dva nasprotnika in je bil tudi pri tretjem le deloma premagan. Gorelo je v njem, ne toliko zaradi knežne, kakor zaradi sramote, v katero je spravil sebe in svoje ljudi. Ni poslušal tovariša več, da bi poskusil svojo srečo še popoldne. Po malem obedu je zasedel konja, pa odjahal z mesta na svoj grad ob Comskem jezeru.

Popoldne je bila gneča še večja, ker je govornica raznesla čudne reči o hrabrosti ptujih vitezov. Vsakdo je hotel videti Hermana, Ravbarja in druge junake. Še mnogo lepši je bil prizor, ker so vsi vitezi skupaj prihajali na torišče. Med avstrijskimi vitezi je šel tudi vojvoda Leopold v boj za nevesto. Bil je lep princ in dokaj močan za svoja leta; seveda se mu je videlo, da se ne more zanašati na svojo moč. Zato se je držal v sredi ob najboljših junakih, ki so ga zaslanjali. Ob desni in levi so bili grof Herman, Volk Turjaški, vitez Bogenski, Ostrovrhar in drugi štajerski in koroški junaki. Nasproti so jim stali v sredi Feltrino, Baldessare, Barbo in drugi lombarški vitezi. Feltrino je bil voljan, da prepusti zmago vojvodu Leopoldu, le grofa Hermana ali Volka Turjaškega ponižati, — to je bila njegova vroča želja.

Znamenje za napad se oglasi, borenje se začne. Vse križem so švigali med seboj in se zopet družili v večje gruče in krdela. Že je ta ležal v pesku, oni je izgubil čelado, tretjemu se je zlomila sulica.

Najhuje je delal gospod kastelan. Nemce je podiral v pesek in tiščal za vojvodom, da bi maščeval Ambrosia kakor Ahil Patrokla. Avstrijski vitezi so bili silno pozorni nanj, da ne pride preblizu vojvodu, ker ta bi bil izgubljen, in potem tudi nevesta. Jednako so tudi drugi Lahi napadali najbolj srednjo avstrijsko četo, kjer se je vojvoda sam boril proti Feltrinu in tovarišem. Herman je stal nasproti Baldessaru, kateri res ni bil slab, a večkrat ne kos Hermanu. Ker pa je Feltrino pomagal Baldessaru, bila je stvar kočljiva, ker proti dvema braniti se ni kazalo Hermanu. Jezil se je nad Lahi, ki se boré tako malo junaško, da dva silita v jednega. Kar zakliče vojvodu, naj krepkeje poprime, sicer bo slaba, Turjaškemu pa zavpije po slovensko, naj pazi na Feltrina.

Vojvoda so pogrele te besede, a požrl je nevoljo in jel krepkeje mahati po nasprotnikih. To je čutil tudi Feltrino, ker mu ni več

ostajalo dosti časa, da bi meril na grofa Hermana.

Herman je bil porabil že vse zvijače, da bi spravil s konja črnoglavega Feltrina, pa ni mu šlo po sreči. Klical je Volka in Ravbarja, učil vojvoda, sam s seboj govoril in tudi klel vmes: dobra prilika se mu le ni ponudila. Polovica vitezov je bila že na tleh, mnogim je bilo razbito kopje, le okrog vojvoda se je sukalo še krdelo najboljših sobojevnikov. Sedaj je bilo Hermanu že odveč. Hudo pogleda Feltrina, kakor bi ga hotel streti, zakadi se proti njemu z vso silo, zasučé se v stran, zvrši po bliskovo turški mahljej, in Feltrinu sede čelada na tilnik, ob jednom se mu zasadi vojvodovo kopje v baržunasti jopič. Sedaj potegne Herman svojega konja hipoma in silno nazaj, sune v Feltrinovega, vojvoda pa še krepkeje potisne sulico: Feltrino omahne s konja Hermanu v naročje. Trombe zadoné.

Boj je bil končan, zmaga avstrijska. Za ujetega gospoda Feltrina so priznali vojvodu kot darilo — knežno Virido.

Z velikim sijajem so se vrnil gostje in domači vitezi v namestnikovo palačo, kjer so obhajali avstrijsko zmago. Za drugi dan je bila določena zaroka svetle knežne Viride z vojvodom Leopoldom. Kar se je dalo pripraviti, vse je bilo narejeno bogato, sijajno in vkusno. Povabljeni so bili vsi dvorni dostojanstveniki, pa ptuji in domači vitezi, ki so se bili udeležili tekme. Za slavnost je bila prirejena velika dvorana.

Barnaba Visconti je sedel na prestol, poleg njega kneginja, nadvojvoda Rudolf, Cane della Scala, gospodar veronski. Za priče so bili kancelar Arigo z dvornim maršalom od milanske strani, za ženina pa deželni glavar koroški in Volk Turjaški.

Poleg nadvojvoda Rudolfa je stal Leopold, in zraven matere Virida. Bila je oblečena v svetlo svileno obleko, bogato okrašeno z zlatenino, v obraz pa je bila močno bleda; dogodki prejšnjega dneva so jo bili utrudili.

Barnaba vstane s prestola in vsi umolknejo. Nato izpregovori slovesno:

„Veledenjeni vitezi in gospodje, zvesti moji senatorji in svetovalci slobodnega mesta Milana! Ni vam neznan, da moj dragi sosed, mogočni gospod nadvojvoda Rudolf Habsburški, gospodar avstrijskih deželá, snubi za svojega brata, visokorodnega gospoda vojvoda Leopolda, našo drago hčer, knežno Virido. Nismo smeli, niti mogli odreči ljubemu in mogočnemu sosedu tako umestne prošnje, tem manj, ker je tudi naša želja z mogočno Habsburško hišo stopiti v tesnejšo prijateljsko zvezo. Kakor ste se sami prepričali, zvesti moji senatorji in gospodje, so ženin in njegovi

tovariši tudi vredni take neveste, ker izkazali so se častivredne viteze. Zato ta trenutek v pričo svojega maršala, kakor tudi v pričo svojih svetovalcev in senatorjev slovesno zaročam svojo drago hčer, knežno Virido, mogočnemu gospodu vojvodu Leopoldu Avstrijskemu.“

Leopold in Virida sta pokleknila pred očeta Barnaba, podala si roki in prejela njegovo častitko. Klečoč je nataknil Leopold svoji nevesti zaročni prstan in jo predstavil nadvojvodu Rudolfu, kateri jima je želel jednako obilno srečo v prihodnjem zakonu.

Zaroki je sledil slavnostni obed, h kateremu je bila povabljena vsa pričujoča gospoda. Ubrana godba je svirala mične napeve po tedanjem vkusu, imenitni pevci so proslavljali lepoto in bogastvo nevestino ter slavo in mogočnost ženinovo. Gostje so se dobro zabavali in naključilo se je marsikaj zanimivega. Prijateljski razgovor je seznanil in zbližal viteze.

Grof Herman in vitez Bernardo sta se bila spoprijaznila do dobra — dva prava junaka, dasi v značajih precēj različna. Všeč je bila kastelanu prostodušnost Hermanova, s katero se je izražal o vsem, kar mu je prišlo pred oči. Čudno, da sta se v marsičem skoro vjemala. Ko je Herman gledal milanski grb na zastavah, visečih po stenah, reče:

„Meni se zdí, da je Virida ta kača, katera požira Leopolda, ker ne vem, da bi prišlo kaj sreče iz tega zakona.“

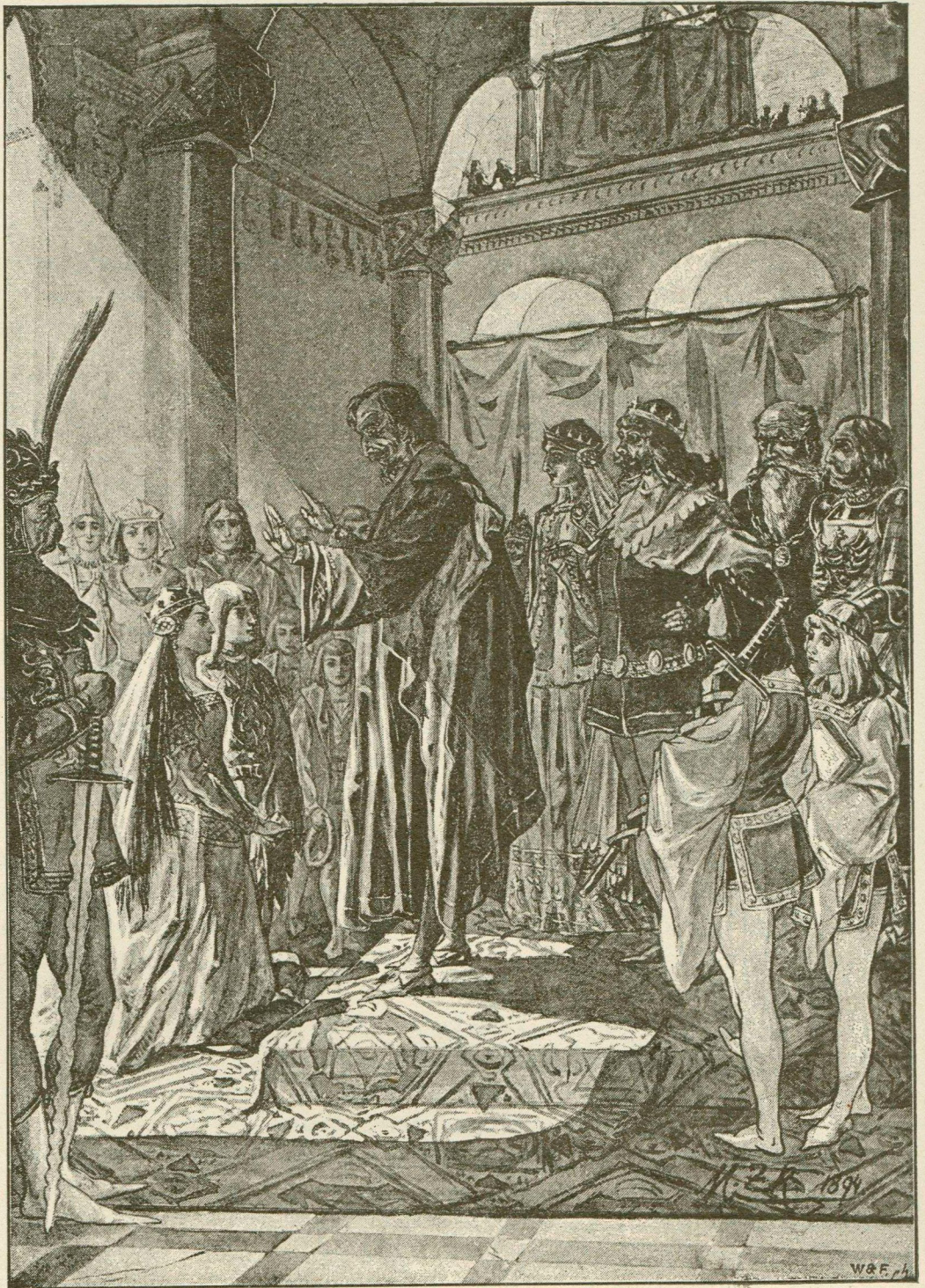
Kastelan posluša čudeč se te besede in pravi: „Res ima to dekle lastnost kačjo, da omami, kogar pogleda, in mu škoduje.“

Kastelan je mislil na svojega prevarjenega prijatelja Ambrosia, ko je govoril te besede.

„Meni se zdi vladoželjna in častihlepna. Pa pri nas na Štajerskem ji bomo že pregnali take želje in ji odpihali napuh.“ In pripovedoval je

o lepoti štajerske dežele, o njenih vitezi in gradovih in ni pozabil omenjati svoje moči in svojih posestev ob bistri Savinji.

Gospod kastelan je z zanimanjem poslušal grofa in mu naposled stisnil roko; postala sta dobra prijatelja. Le gospod Feltrino se je še

Leopold in Virida sta pokleknila pred očeta Barnaba.

srdil nad mladim Nemcem, kakor je rekel, ker ni mogel pozabiti včerajšnje svoje nezgode. Grdoga je pogledoval, toda Herman se mu je smejal in ga s tem še bolj dražil. Ko je Volk Turjaški grofa opozoril na Feltrinovo izzivanje, odvrnil je Herman zaničljivo: „Da nismo tukaj pod gostoljubno streho, omehčal bi jaz njegovo trdo glavo. A morebiti se še kje srečava.“

Feltrino je videl, da govore o njem, in kakor je posnel iz obrazov, ne baš v prijaznem zmislu; zato se je obrnil proč ter pristopil h gospodu della Scala. Dolgo in skrivnostno je Veroncu razlagal, česar pa Cane menda ni maral kar tako sprejeti. Naposled sta se pač pobotala, ker Feltrino se je zadovoljen poslovil od Veronca in škodeželjno z očmi pomeril Hermana in Volka.

Obilna družba je bila raznovrstno pomešana: vitezi, senatorji, dvorniki in vmes gospe in gospice v prijaznih razgovorih.

Leopold in Virida sta bila v sredi med Barnabom in Rudolfom. Nekam boječ je bil videti izpočetka Leopold in nič prav srčno ni gledal okrog sebe. Z nevesto je bolj tiho izpregovoril nekaterikrat. Povedal ji je tudi nekoliko o vitezih iz svojega spremstva. Močno se je knežna zanimala zanje. Splošno je bila ž njimi zadovoljna in jih je hvalila. O grofu Hermanu ni hotela izpregovoriti. A Leopold ji je sam omenil Celjana. Knežna se je nekoliko stresla ob tem imenu:

„Meni je strašen ta človek“, vzdihne Virida, „grozno oster pogled ima in neka silovitost mu sije iz očij.“

„Hudoben ni, nasprotno je bil do mene in do brata vedno prijazen in zvest. A to svojstvo ima, da z neko predrzno odkritostjo pogleda vsakemu v oči in pové v obraz, kar misli, in to ga dela strašnega.“

„Ne vem, ali bi mogla navaditi se tega, tako oduren mi je.“

Leopold jo še bolj potolaži in razloži še druge stvari.

Družba je bila čimdalje veselejša, razgovor vedno živahnejši. Gospica Izabela je bila jako vesela, ko je gledala oba zaročenca, in si mislila, da sedaj ni več nevarnosti za Ambrosia.

Čas je potekal, tudi pijača se je prilegala.

Barnaba vstane in napije zaročencema, voščoč jima srečo in božji blagoslov, ob enem tudi slavo vsej avstrijski hiši. Vsi gostje so zaorili: „Živela Virida in Leopold!“

Ko je še namestu ženina Rudolf izrekel zahvalo in napil na srečo rodbine Viscontijeve, začeli so se povabljeni polagoma razhajati. Rudolfa je gnalo, da bi uredil nevestino doto in pospešil priprave za odhod. Obravnave zastran dote so se vršile še dovolj hitro, saj glavna stvar je bila že prej določena, da namreč dobi 100.000 zlatov. Za sedaj je hotel nadvojvoda dobiti vsaj nekaj naprej ali „na račun“, Barnaba pa je izkušal doto dobro zavarovati si, da bi mogel ob kaki homatiji prijeti za kaj in tirjati jo nazaj. Nadvojvoda je ponujal razne variščine, in naposled se domenijo, Barnaba in oba brata, da se vsa dota zavaruje na mestih Kamnik in Kranj in na mitnici ljubljanske. Naložili so zlato in raznih daril za ženina na tovore, in spremstvo vojvodovo je odrinilo naprej proti Veroni s poveljem, da tam počaka, ako dojde tje pred vojvodom. Za poveljnika tej četi je Rudolf odločil grofa Hermana. Spremljali so ga veronski vitezi in Volk Turjaški mu je bil v pomoč. Rudolf in Barnaba pa sta imela še skrivne pogovore o vojski s patrijarhom, o državnem zboru in cesarjevih zahtevah. Kancelar Arigo je imel dovolj dela, da je sestavil vsa potrebna pisma: uredilo se je vse brez posebnih težav, in vrnila sta se vojvoda iz Milana z zavestjo, da je ta zveza v korist hiši Habsburški in celi Avstriji.

Gorko so se poslovili, in Leopold je zaklical svoji lepi nevesti ob odhodu:

„Da ste mi zdravi, knežna Virida, do prihodnje pomladi! Tedaj pa pridemo po vas, in vi pojdete z nami v lepe naše dežele.“

Solznih očij je podala knežna ženinu roko v slovo, želeč mu srečno pot in veselo svidenje.

(Dalje.)

Janičar.

(Epična pesem; speval O. Gojko.)

O nesrečno dragovanjsko polje!
Ni vodice v tvojih logih hladne,
Niti ptice v tvojem zraku brze;
Niti klasa, ni zelene bilke
Ne bi mogel v tvoji ravni najti.
Tvoje klasje in zelene bilke
Turški šotor pri šotoru krije.
Ptice v zraku tvojem lahkokrile
Glasni bobni bojni so splašili.
In vodice v tvojih logih hladne
So popili konji in vojaki:
Janičarske čete poplavile

So nesrečno dragovanjsko polje.
Kjer rodili so se, tam morijo,
Kjer molili nekdanj, zdaj grozijo;
Oj, od bratske so krvi krvavi
In sovražni lastni so ljubavi.
Dvori beli zdaj so začrnéli,
Prej veseli, zdaj so zaneméli.
Narod plaho je pobegnil v gore;
Pred ljudmi je bežal k volkom ljutim
In od bratov, da z zverjó se brati.
Ni orožje, ni srcé jekleno
Pomagalo ne bi proti vragu,

Le nespamet drla v boj bi besno.
 Javor-gosli bilo je orožje,
 Ki je vragu omehčalo srce:
 Pesem rod je srbski oprostila.

* * *

Nem, zamišljen hodi vodja Alko,
 Silni vodja ljutih janičarov;
 Nem je sam med družbo preveselo,
 Med drugovi sam je on zamišljen.
 Srečo davnih let spomin mu slika,
 Ne, kako je v bojih kri prelival,
 Ne, kako je zmage slavo vžival,
 Slike zorne slika mu mladosti,
 Slike davne zabljene radosti.
 Te-le gore, ni-li že jih gledal?
 Te-le reke, ni-li že jih slušal?
 Ta-le sela, ni-li že poznal jih?
 Ta-le lica, ni-li že jih ljubil?
 Oh, podobe te, kako so motne!
 A resnica, ta je bila jasna,
 Burno pôlje srce vodji Alku;
 Da-li radost, da-li bol ga dviga?
 Ni to radost, ni boleost to ljuta,
 To je želja po neznani sreči!
 Z licem mirnim hodi vodjo Alka,
 Nem, zamišljen pred šotorom svojim;
 Z licem mirnim, a z nemirnim srcem. —
 Pa privêde straža starca Srba,
 Tje privêde ga pred vodjo Alka:
 „Alah s tabo, slavni vodja Alko!
 Sivi stavec k tebi hoče iti.
 Nima sablje, nima risanice,
 Ni orožja drugega pri sebi.
 S sabo ima samo javor-gosli.
 Kaj ti hoče stavec, kaj li gosli?
 Žvenk orožja tebi je milejši,
 Hrup bojnikov slušaš mnogo rajši,
 Rezgetanje konj ti bolje prija,
 Kaj, da s starcem se poskusi šala?
 Dvignimo ga na vešala tanka!
 Reci, migni, nismo-li poslušni?“
 Straža vodji to je govorila,
 A slabó se mu je prikupila.
 „„Dobro došel, brate! Primi gosli,
 Zvonke gosli z vajeno desnico,
 In zapoj mi pesem v srce burno!
 Daj mi leka, daj tolažbe, stavec!““
 Vêde Alko starca v šotor beli;
 Alko sede na preproge krasne,
 Z zlatom, srebrom vezene umetno.
 Alko sede, stavec sivi sede,
 V rokah gosli, pa oči zaklene,
 Pesem peva, z goslimi prilaga:
 „Mila sreča, komur Bog podeli
 Mirno hišo, v hiši ženo zvesto,
 Okrog hiše polja plodonosna!
 Vse to dal je Marku Orloviču,

V srbski zemlji, ob Nišavi šumni
 Stala je na samem njemu kočja.
 Gore strme in valovje širno
 Stražile so kočjo Orloviču,
 V kočji ženo, miljeno Zorano
 In z Zorano sinčka Milivoja.
 Cvete sinek kakor cvetka poljska;
 Pravi mati mu o Bogu višnjem,
 Ki na nebu dičnem prestoluje,
 In o Sinu in o Duhu svetem,
 In o zborih angelov krilatih,
 Ki po dvorih preradostnih, zlatih
 Z dušicami dece se igrajo.
 Cvete sinek, cvete v hiši sreča,
 Sreča bajna, bodi tudi trajna!
 Marko baš je bil odšel od doma,
 On od doma, a nesreča k domu. —
 Preko gore dvor je Pašič-bega,
 Krvoloka, grob proklet mu bodi!
 Čul o sreči on je Orloviča,
 Čul o mladi, krasni je Zorani,
 Pa i čul je, da odšel je Marko.
 Sreča Marka — njemu v srcu rana,
 In Zorana — srca hrepenenje,
 Odhod Marka — prilika ugodna.
 Oj, ve gore, vse prenzike ve ste,
 Oj Nišava, vse preozka ti si!
 Niste gore zabranile vragu,
 Da on ne bi do Nišave prišel,
 Nisi, reka, utopila bega,
 Utopila? — Ti si ga prenesla!
 Pa čez goro je prišel in reko,
 Tje do kočje Marka Orloviča.
 Kaj pa v kočji dela mi Zorana?
 Ravnokar je Bogu pomolila
 I za svojo, i za srečo Marku,
 Nežno sinku čelo prekrižala. — —
 „Ali kaj je zunaj zašumelo?“
 „To je voda, ki se v breg zaganja.“
 „Ni-li zunaj nekdo spregovoril?“
 „To je veter, ki vrši med drevjem.“
 „Ni-li trkal nekedo na duri?“
 „Čul sem, čul sem, to je oče, mati!“
 „Ni to oče, on lahneje trka.
 Bože, Bože, zlà nas oslobodi!“
 V izbo tiho s hrumom plane četa.
 „Bože, Bože, zlà nas oslobodi!“
 „„Ž njo na konja, z detetom na konja!““
 „Bože, Bože, zlà nas oslobodi!“
 „„Zapalite kočjo, da nam sveti,
 Kajti noč je temna, reka šumna!““
 „Bože, Bože, zlà nas oslobodi!“
 Oj Zorana, žalostna ji majka!
 Pogled k nebu le dviguje tóžni,
 Ali roke ji težé verige.
 „Bože, Bože, zlà nas oslobodi!“
 Oj Nišava, vsáhneli ti vrelci,
 Ker mi takrat nisi prikupela,

Ker mi nisi vragov potopila,
 Vragov nisi, pač pa si Zorano!
 Tvoji vali so jo pokopali — — —
 Milivoja so odnesli vrage — —
 Marko pride, čuje, vidi, plače.
 Da iz srca si izplače jade,
 Gosli vzame pa se v svet napoti
 In zakolne se pri Bogu živem
 In pri uri, ki ga je rodila,
 In pri grobu, v katerem bo počival,
 Da do smrti miroval ne bode,
 Ako zopet ne zagleda sina.
 Bog mu željo srčno je izpolnil — — “

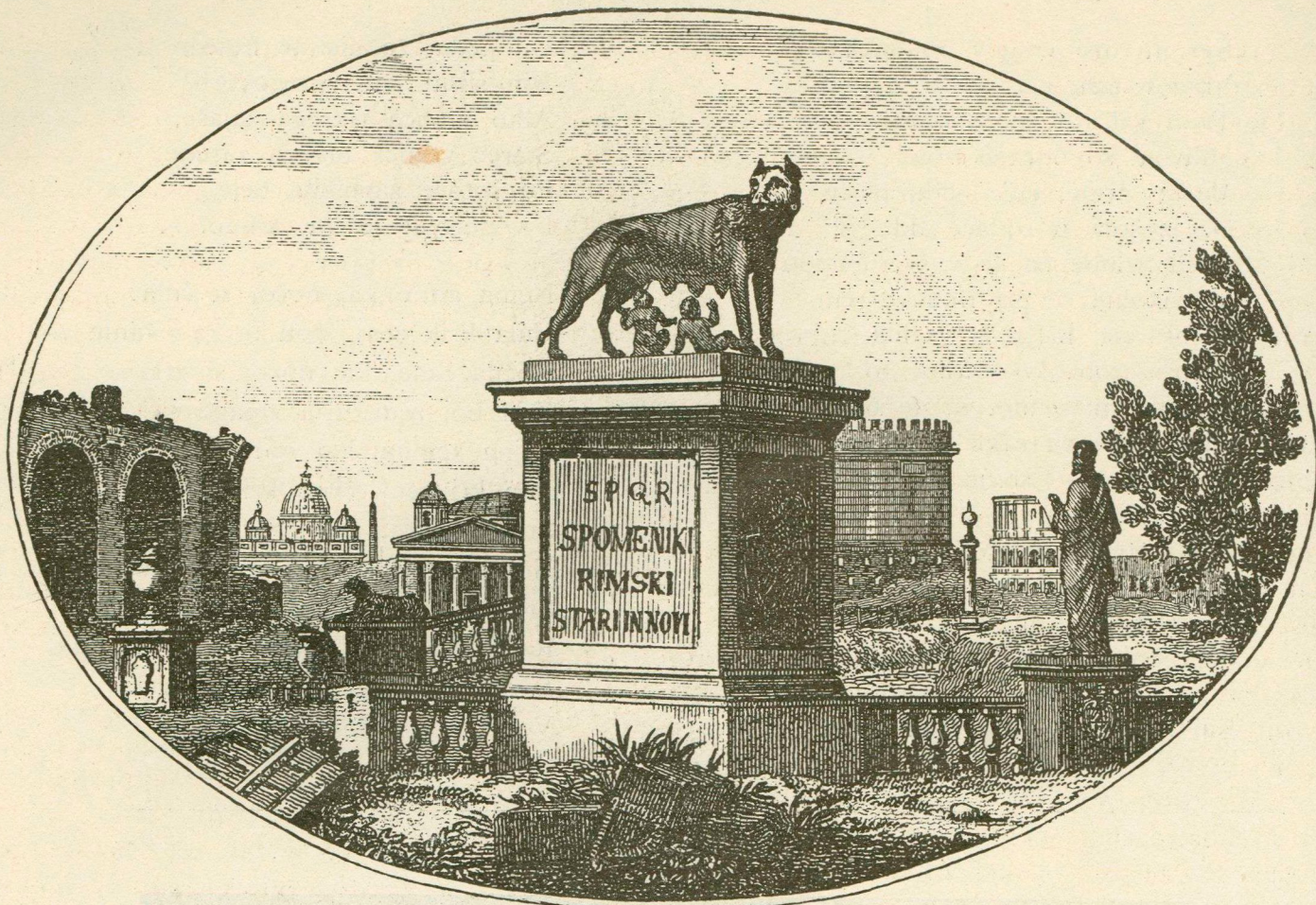
Kaj je tebi, silni vodja Alko?
 Saj pred tabo vsi so trepetali,
 A sedaj mi sam tako trepečeš!
 Saj pred tabo vsi so se solzili,
 Zdaj pa bridke ti solzé prelivaš!
 Kaj šepečeš: „Oče, mili oče!“

Od kedaj že nisi te besede
 Niti slišal, niti spregovoril!
 Alko vranca iskrega zajaše,
 Starec vranca brzega zasede;
 Pa šotore zapustita bele
 I v gorovje jašeta zeleno.

Nema gora, kaj nocoj si čula?
 Čula krik sem, stok in radovanje.
 Nočna luna, kaj nocoj si zrla?
 Zrla boj sem, zrla zmago slavno.
 Žejna zemlja, kaj nocoj si pila?
 Pila kri sem, črno kri junaško.
 Šumna reka, kaj nocoj si nesla?
 Nesla trupla mrtvih sem junakov.
 Srbska srca, kaj vas burno giblje?
 Radost, zmaga, kri in smrt sovraga.
 Divna slava, komu se razlegaš?
 Vodji Alku, sinu Orloviča.

Južina ob košnji na planinah. (Narisal Ivan Grohar.)

Rim, središče lepih umetnostij.

(Spisal dr. Anton Medved.)

Alme Sol, curru nitido diem qui
Promis et celas aliusque et idem
Nascaris, — possis nihil urbe Roma
Visere majus! *Horat. carm. saec.*

Srečni Horacij! Blagor njemu, velikemu Rimljanu, da je mogel le izraziti tako željo! Kajti kdo, kakor samo ponosni Rimljan, smel je prositi:

Sveto Solnce, ti, ki na žarnem vozu
Dan rodiš in skriješ in z nova vstaneš,
O, da bi pač večje stvari ne videlo,
Kakor je Rim naš! . . .

In res, prošnja se mu je izpolnila. Vidi-li kje solnce sijajnejše palače? Je-li kje pozdravljajo krasnejši kipi, slavnejši umotvori, ali podobe in slike tako polne življenja? Nikjer. Kje-li se leskeče svetli marmor v toliko nesmrtnih delih, kakor v Rimu? Nikjer . . .

Večkrat sem se sprehajal po bujno cvetočih vrtovih na „Monte Gianicolo“ na zapadni strani rimskega mesta. Kakó navdušeno, povzdignjeno mi je bilo srcé, ko sem obračal radovedne oči tje doli po staroslavnem Rimu! Prozorna okna, bliščeče kupole in mnogobrojni spomeniki so se lesketali, kakor zvezdice v morskih valovih. Radosten sem vzkliknil z Goethejem:

Rádostno tu se sedaj na klasičnih tleh navdušujem,
Tu zgodovina svetá jasneje mi govóri,
Da, oživljêno je vse v posvečenih tvojih zidovih,
Večni Rim! . . .¹⁾

Ni čuda, da se je Friderik III. glasno razjokal, ko je v daljavi prvič zagledal večno mesto spodaj ob bregovih stotero opevane Tibere.

Večni Rim!

Prvi vtisek je mogočen, nepopisen. Omamljeni potnik z ledenega severja strmi ob prvem pogledu. Južni cvet in sad tako prija njegovemu srcu! Tu občuduje vedno zelene palme, tam vitke ciprese, tam temnozelene, resne oljke. Vse novo — južna krasota pod „jasnim nebom italijanskim“.

Katoličan se solzí od veselja, ko gleda Rim. Tu — si misli — stoji nepremagljiva skala

¹⁾ Froh' empfind' ich mich nun auf klassischem Boden begeistert.

Vor- und Nachwelt spricht lauter und reizender mir. Ja, es ist Alles beseelt in deinen heiligen Mauern Ewige Roma! . .

sv. cerkve; tu je prestol sv. očeta, tu stoluje namestnik Kristusov.

Opazovalec, ki pozna zgodovino, vtopi se v cel roj zanimivih spominov, češ: sedaj gledam mesto, ki že dve tisoč let odločuje svetovno zgodovino, mesto, ki je zibelka toliko orjaških podjetij! Tam-le spodaj je govoril Ciceron, sta prepevala Horacij, Vergilij, od tam-le so svet vladali z jekleno roko Cezarji, Augusti, Trajani . . . Ah — koliko spominov!

Toda nikogar nisem videl nad Rimom tako strmečega, kakor umetnika. Umetnik ima mehko, rahlo čuteče srce. Vse, kar je lepo in blago, vzvišeno in nebeško, takoj ga močno gane. Za svetle idejale živi in umrje. Vse, kar je pa nizko, vsakdanje, podlo, to mu je zoperno. Kdor čuti, kakor on, ter tako plamti za rajske vzore, ta mu je brat; ves drugi svet s ponosom prezira. Kraj, kateri so si blažene boginje lepih umetnin izvolile za svoje svetišče, tam in le tam je njegov zemeljski raj.

Kako torej ne bi bil Rim umetnikom solnce nad zvezdami, nedosegljiva metropola? Rim jim je vse. Ne zastonj; zakaj tolikih zakladov lepih umetnostij ne hrani nobeno mesto v svojem krilu, kakor Rim. Naj se ponaša London s svojo čudapolno velikostjo, Pariz s svojimi bajnimi bogastvi, Chicago s svojim neverjetnim napredkom — v umetnostih jih Rim vse visoko nadkriljuje!

Caput mundi — Glavar sveta! S temi besedami, zrôč na svoje preslavno mesto, trka Rimljan že veke in veke ob ponosna prsa. Zgodovina res priča, da so istinite. A njih pomen je bil v begočem času različen. Ko so se na Kapitolu kovale jeklene postave za vse narode, takrat je bil Rim državni glavar vsega sveta; odkar je sv. Peter ob Tiberi utrdil svoj prestol za vselej, je Rim glavar vsemu svetu v verskem oziru; a skoraj celo zgodovinsko dôbo je Rim gospodujoči „caput mundi“ na dražestnem polju lepih umetnostij.

Sledeča razprava bode izkušala to dokazati.

I. Poganski Rim.

Umetnost je tako stara, kakor človeštvo samo; zakaj vsemogočni Stvarnik je podaril človeški naravi zmožnost, da izrazi lepe, vzvišene misli ali ideje v vidni in čutni obliki.

O umetniških umotvorih prvih dób našega rodú nam zgodovina ne poroča ničesar. Šele v oni dôbi, ko so se porajale bolj ali manj krepke države, kažejo se prvi pričetki lepih umetnostij. Svetišča in javni spomeniki so prva umetniška dela. Najstarejše ostanke nahajamo v Evropi, kjer so bivali zgodovinsko le malo znani Kelti. V Silbury-ju na Angleškem in v Carnac-u

v Bretagni so našli nespretno otesane kamene — razvaline starodavnih svetišč, ki so po mnenju večjih starinoslovcev prvi umetniški poskusi. Nekoliko mlajši, a tudi mnogo bolj dovršeni, so spomeniki iz Mehike in južne Amerike. Orjaške razvaline mesta Kuzko nam pričajo, da so tamošnji prebivalci že jako napredovali v umetnosti. Ravno tako kažejo ostanki velikanških svetišč v Kimu-Kanku in v Guatemali velik napredek.

Prastari so tudi že spomeniki v Egiptu. V njih se pa že pozna jednotna, vzvišena ideja, ki je umetnike vodila in navduševala. Naravne lepote in resnice sicer še niso zadeli; človeške osebe so upodabljali še sila okorno; ogromni pa so ti spomeniki po svoji velikosti, da, skoraj nedosegljivi. Še sedaj strmeč občudujemo vnebo-kipeče piramide in orjaške sfinge.

Lep napredek v umetnosti opazamo i v azijskih mogočnih državah. Asirci in Babilonci so nam zapustili velezanimive spomenike. Njihova mesta, sosebno obširni Ninive in Persepolis, so bila polna palač, okrašenih z lepimi relievi, ki so predočevali prizore iz bajeslovja in iz slavnih bojov in zmag. Visoko stopinjo so dosegli Feničani in Hebrejci. O teh-le nam poroča sv. pismo, da so sezidali v Jeruzalemu tempelj tako krasan, kakoršno morebiti ni bilo nobeno poslopje v starejši dobi. Žal, da so ga popolnoma razdejale časovne nezgode.

Toda vsi umetniški spomeniki doslej omenjenih narodov so vendarle boren pričetek prave umetnosti, ki umé visoko misel uprizoriti v naravni resnici. Do tega je došel šele oni, od narave čudno nadarjeni narod, ki je prebival v rajsko-lepi Greciji in na sosednih otokih. Slavni Helenci, ki so položili temelj sedanji omiki, uvêli so človeškega duha tudi v pravo svetišče lepih umetnostij. A preteklo je več vekov, predno so srečno dosegli zaželeni vrhunec.

Skromni so bili pričetki v Homerjevi dobi. V petem stoletju pa je mogočno vsplamtel narodni ponos po preslavnih zmagah nad Perzijanci, porodil je celo vrsto izbornih umetnikov. Zidarstvo, kiparstvo in slikarstvo je zacvêlo kakor še nikdar prej. Duhoviti možje so v kratkem času daleč, daleč prekosili vse, kar so trudoma ustvarili prejšnji veki. Najbolj so sloveli Myron iz Eleuthere, Polyklet iz Sikyona, nad vsemi pa kraljuje genijalni Phidias iz Athen. Grška mesta so se umetniško povzdignila do nenadne visokosti. Povsod so nastala umetniško dovršena svetišča, najbogatejša v Olympiji in Delphih. Sosebno pa so zaslovele Athene, ognjišče grškega narodnega navdušenja — — to so bili proizvodi v divni krasoti.

Dôba slavnih dnij se mi zdi urna popotnica na zemlji. Sedaj je tu, a takoj izgine in se prikaže v drugih krajih; sedaj osrečuje ta narod, a précej zbeži k drugemu. Grki so bili nekaj let najslavnejši vseh narodov, vodili so omiko in umetnosti in odločevali krvave boje in zmage. A le nekaj let, samo od l. 500. — 420. pred Kristusom. Prej toli prijazna in blagonosna usoda jim postane nezvesta, poslovi se od bajnih gozdov, polnih bogov, od plodnih polj, cvetočih mest in se preseli tje v sosedni polotok cvetoče, solnčne Italije.

Tok svetovne zgodovine krene na drugo pot, s seboj potegne tudi lepe umetnosti. Grška slava ugasne; celó umetniške umotvore zadene grenka usoda, da propadejo v prah in pepel. Cemur prizanese neusmiljeni čas, to pa kruto uničita ogenj in meč ali pa odpelje brezsrčni sovrag v daljno ptujino ob tiberske bregove.¹⁾ Tam je Romulove potomce — mogočne Rimljane — junaški pogum, venčan z zmago za zmago, povzdignil do svetovne oblasti. Njihovo glavno mesto, večni Rim, je postalo središče sveta.

Z močjo in slavo so prihitele tjekaj tudi lepe umetnosti. Tedaj so se neločljivo oklenile Rima. Odslej so bile tesno sklenjene z osodo njegovo. Viharji, ki so besneli ob Tiberi, zadeli so vselej tudi nje; a kadar je bil Rim srečen

¹⁾ L. 146. pr. Kr. je rimski konzul Lucij Mumij premagal Grke pri Korintu ter razdejal to mesto, katero je takrat najbolj slovelo zaradi dragocenih umetnin. Česar niso uničili vojaki, to je dal odpeljati v Rim.

in mogočen, oživele in razcvele so se bujno in one . . .

Ko so si Rimljani l. 212. podvrgli Sicilijo in l. 146. pred Kristusom Grecijo, jeli so odvažati v Rim, kar je imelo le količkaj vrednosti. Tudi umetnostnih umotvorov niso pozabili. Rimljani se do takrat niso veliko menili za umetnost. Njihova nprav je bila bojevita, včasih celo kruta. Potrebe vsakdanjega življenja in razširjanje rimske oblasti bila jim je jedina skrb. Polagoma se je pa izpremenil njihov značaj. Grška omika je ublažila njihove misli ter ukrotila bojevitost. Grški veleum se je spojil z rimsko močjo v blagodejno harmonijo. Rimljani so se uklonili grški omiki — oni, ki so si osvojili celi svet. V svoji državi so začeli razširjati omiko, katero so deloma sami podeovali od Grkov. Narodi so torej neprecenljive plodove grškega duha spoznali šele po rimskem posredovanju. Tudi v umetnosti je bilo tako. Grki so jo povzdignili do najvišje stopinje, a umotvori so krasili le malo časa njihovo domovino. Rimljan jih je odvel ter nakopičil v Rimu, kjer jih občuduje svet do današnjega dneva.

Shranjeni so v različnih rimskih muzejih, med katerimi je najbogatejši vatikanski. Neštivilni so predmeti, ki tu očarujejo oko, bistrijo um in radostijo srce. Opazovalec strmi, ko zre klasična, prekrasna dela lepe umetnosti. Da, — misli si — toliko premore človeški duh, to je plod neutrudne marljivosti, to je ponos človeškega rodú.

Izmed neštivilnih umotvorov v kiparstvu oglejmo si le nekatere, a najslavnejše. (Dalje.)

Ogled po stari povestnici slovenski.

(Nekaj zgodovinskih črtic, zlasti iz dôbe Rimljanov. — Spisal Andrej Fekonja.)

(Dalje.)

Državna uprava.

Uprava rimske cesarjvine in torej tudi naših dežel je bila v raznih časih različna.

Oktavijan August je bil že l. 27. pr. Kr. razdelil vse tedanje rimske provincije v dve vrsti: v „provinciae senatus“, t. j. že pomirjene, katere so upravljali brez stalne vojske in za katere je senat imenoval namestnike; in v „provinciae principis“, ki še niso bile pomirjene, za katere je torej cesar sam nastavljal namestnike, zidal trdnjave in držal stalne vojske. Vse po l. 27. podjarmljene dežele so bile provincije cesarske. Od naših dežel so spadale torej Istrija in Karnija k senatskim, Norik, Panonija

in Japodija pa k cesarskim provincijam. Ne-posredno je torej cesar upravljal Ilyrik, a Italijo le posredno.

Da bi preveliko cesarstvo laglje branil ptujih navalov in je krepkeje vladal, vzela je cesar Dijoklecijan surovega Maksimijana, starega sobojnika, za sovladarja. Temu je prepustil zapadne dežele s stolnim mestom Medijolanom, sam pak si je pridržal vshodne z glavnim mestom Nikomedijo. Oba sta se zvala „augusta“ (vzvišena) in si pridružila še vsak po jednega podoblastnika, „cezarja“ imenovana: Dijoklecijan surovega Galêrija, ki je v Sirmiju stoloval, nad grškimi in ilyrskimi provincijami gospodoval in branil dolnje-dunavsko mejo, Maksi-

mijan pa Konstancija Klora, ki je iz Trevira vladal nad Hispanijo, Galijo in Britanijo, pa varoval obrajnsko mejo. Vendar je ostal Dijoklecijan vrhovni vladar. — Razdelitev cesarstva med štiri oblastnike pa se je ohranila tudi za Dijoklecijanovih naslednikov, dokler ni Konstantin Vel. sčasoma izpodrinil vseh sovladarjev, katerih je jedenkrat bilo celó šest, ter l. 324. vse cesarstvo zjedini pod svojo oblastjo.¹⁾

Konstantin Véliki, samovladar, stolujoč v novem Konstantinopolu, dovršil je sedaj samosilsko uredbo, katero je bil po večjem osnoval že Dijoklecijan. Vso cesarjevino je razdelil na štiri prefekture: Oriens, Ilyrikum, Italia, Okcidens. Orijent je obsegal razven Azije tudi Trakijo in Egipet; k Ilyriku so spadale Gracija in podunavske provincije; k Italiji so šteli tudi Afriko, a z Okcidentom so imenovali Galijo, Hispanijo in Britanijo. Vsaka prefektura se je delila na dijeceze, vsaka dijeceza pa na provincije. Vseh skupaj je bilo trinajst dijecez in 116 provincij. Od naših provincij sta spadali Istrija in Karnija k prefekturi Italiji, Norik in Panonija in Japodija pak izprva k prefekturi Ilyriku. A ko sta bili v naslednjem času za cesarja Valentinijana I. leta 364. obe prefekturi združeni pod jednim prefektom, ter je še pozneje za cesarjev Teodozija in Gracijana l. 379. bil Véliki Ilyrik razdeljen na „Ilyr. orientale“ (vshodni) in „Ilyr. occidentale“ (zapadni), jenjala je zapadno-ilyrska prefektura ter postala samo dijeceza; pa so tedaj spadale vse naše provincije pod prefekturo Italijo, a Norik in Panonija sta bila sedaj v (zapadno) ilyrski dijecezi, Istrija in Karnija pa, kakor že preje, v dijecezi medijolanski.²⁾

Cesar Teodozij je leta 394. poslednjikrat združil zapadno in vshodno cesarstvo, kateri sta bili ločeni celi vek; a takoj je vso državo zopet razdelil med svoja nedorasla sina. Starejši, Arkadij je dobil vshodno-rimsko ali grško cesarstvo pod upraviteljstvom Galca Rufina; mlajši, Honorij pak zapadno-rimsko cesarstvo pod upraviteljstvom Vandalca Stilikona. In ta razdelitev je bila stalna.

Oblastva in uradi.

V dôbi, o kateri govorimo, stal je na čelu vsej vladi cesar kot najvišji upravitelj države, najvišji zakonodajalec in najvišji sodnik.

Že Juliju Cezarju je bil senat in narod podelil naslov „imperator“ t. j. samovladar, in istotako tudi Oktavijanu Augustu, kateri naslov je odslej zaznamoval neomejeno vojaško oblast rimskih cesarjev. Cesarska oblast pak je nastala, ker je August v svoji osebi zjedini vse ljudovladske

oblasti; bil je ob jednem konzul, plebejski tribun, cenzor, najvišji duhovnik (pontifex maximus) in nadoblastnik vseh dežel.

Dijoklecijan je dovršil monarhijsko vladovino, odstranivši vse meje cesarski oblasti, ter ustanovil samosilsko gospostvo. Senatu je vzel vso veljavo in odpravil razne ljudovladne naredbes, ki so se bile vsaj na videz obdržale do njegovega časa. Uvedel je tudi dvorske običaje vshodnih samosilnikov, kakor poklekanje itd., zahtevajoč nekako božje češčenje in naslov: Deus et dominus noster.

Po razdelitvi cesarjevine za Konstantina in naslednikov je bila deželna oblast ločena od vojaške. Posamne prefekture so upravljali prefekti (oblastniki), dijeceze vikariji (namestniki) in provincije rektorji (ravnatelji), kateri so imeli brez števila pomagačev — cesarskih uradnikov. Vojaško oblast pak je cesar izročil (iz prva dvema, pozneje osmerim) vojvodam, „magistri militum“ imenovanim, štirim za pešce (m. peditum) in štirim za konjenike (m. equitum); podložni so jim bili v posameznih provincijah poveljniki, zvani „comites“ (polkovniki) in „duces“ (voditelji, glavarji).

Cesarsko svetovalstvo je bila najvišja in najimenitnejša gosposka v celi državi, dočim je starešinstvo (senat) sedaj bilo brez pomena in veljave, le samo kot častno spremstvo pri velikih državnih in cerkvenih svečanostih. Med dvorjani in državnimi uradniki so se posebno odlikovali: praepositus sacri cubiculi (prvi kamornik), magister officiorum (državni kancelar), quaestor sacri palatii (državni tajnik), comes sacrarum largitionum (državni blagajnik) idr. Pod državnim blagajnikom so bili razni davkarji, na primer za trgovinstvo, za davke od rud, za vse, kar je bilo odločeno v državno blagajno itd.¹⁾

Mesta.

Glavno in stolno mesto za dijecezo Italijo v vikarijatu medijolanskem je bilo že omenjeno Mediolanum, za dijecezo Ilyrik pa Sirmium, ki je bilo tudi metropola še celega Velikega Ilyrika.

Znamenita in v nekem obziru glavna mesta v naših provincijah pak so bila:

V Istriji Akvileja, znamenito mesto posebno zato, ker so se tukaj križale velike ceste med zapadnimi in vshodnimi deželami, tudi je bilo trgovišče za Italijo, Norik in Panonijo. Mesto je bilo veliko, štelo je baje do 120.000 stanovnikov; zato je tudi za cesarja Konstantina postalo glavno mesto Istrije. V Noriku je bila Celeja že v prvi dôbi kot kolonija Klaudijeva sedež cesarskega prokuratorja v

¹⁾ Jan. Jesenko: Občna zgodovina I. 145.

²⁾ Ankershofen I. 125, 159, 197, 216.

¹⁾ Jesenko I. 146. Ankershofen I. 133, 135.

osrednjem Noriku in posebej znamenito mesto kot municipij. Menda po navalu vshodnih Gotov l. 380. (?) je trpela tudi Celeja, pa je zatem postalo znamenito Virunum. In ko je tudi to-le bilo razdejano po Hunih 452 (?), bila je Teurnija ali Tiburnija, že od srede III. veka važna, sedaj tudi glavno mesto te provincije. V Panoniji gornji pa je bilo Petovium, kakor se zdi, tudi že pred razdelitvijo Panonije najimennitneje, da, nekako glavno mesto v gornji strani; pa je tudi za tem, ko je bila Sabarija stolica deželskega predsednika in torej prava glava Panonije prve, vendar še zmiraj najznameniteje v tej pokrajini. Emona je bila skoro gotovo kot Klaudijeva kolonija postala ok. l. 49. ter je bila tudi važna na razkrižju velike ceste. — Razven teh pak so bila v rimski dobi še spomina vredna mesta v naših krajih: karnsko Tergeste, noriška Solva in panonska Strido.¹⁾

Ceste.

Vojaške in trgovske rimske ceste na naši zemlji se nam zaznamujejo po naslednjih postajah, „mansiones“ ali „mutationes“, važneje te-le:

Akvileja — Ponte Sonte — Fluvio Frigido — Ad Pirum summas Alpes — In Alpe Julia — Longatico — Nauportum — Mutatio ad nonum — Emona. Tu se je delila cesta, jedna: Emona — Acervo — Praetorium Latovicorum — Crucium — Neviodunum — Flavium municipium Latovicorum — Romula — — Siscia — — — Sirmium; druga pak: Emona — Akvilina — Savo Fluvio — Mutatio ad quattodecimo — Ad Publicanos — Adrans — Ad Medias — Celeja, kjer se je zopet razdvajala; vshodno: Celeja — Lotodos — Ragindone — Pultavia — Poetovio — Sabaria itd., in severno: Celeja — Upellae — Colatio — Juenna — Virunum; pa tu zopet na dvoje; Virunum — Noreja in Virunum — Teurnia, itd. Iz Akvileje je vodila še druga cesta na severno stran: Akvileja — — — Ad Silanos — Tassinemeti — Saloca — Virunum.²⁾

¹⁾ Dr. Alois Huber: *Gesch. der Einfrg. und Verbrtg. des Christenth. in Südostdeutschland*, I. 263 sl.

²⁾ Novice 1854, 1855, 1856.

Gradil je bil ceste že August, zatem Vespazijan in drugi; Trajan jih je po naših deželah popravljaj. Sledovi rimskim cestam pa se nahajajo še dandanašnji na več krajih.

Legije.

Da bi strahovali domače prebivalce in odbijali tuje národe, nameščali so rimski cesarji močne legije za posadke v mestih, ki so bila znamenita za vojno. Tako je bil že August v Panoniji razstavil tri legije: VIII. Augusta, IX. Hispanica in XV. Apollinaris, Mark Aurelij pa v Noriku legijo II. Italica zvano. Na kamenitih spomenikih n. pr. v Celeji in Emoni se nam imenujeta Leg. II. Ital. in še Leg. XXV. V Petoviju je bilo stanišče XIII. legije. V Solvi (pri sedanji Lipnici) je bila Ala Betasorum, keltogalska belgijska kohorta. Razven italskih, hispanskih in galskih legij in kohort so bile tudi traške in asturske. Cesar Prob je najemal tudi ptuje vojake zlasti Germane, in pozneji cesarji, posebno Konstantin idr., so imeli čimdalje večje število germanskih najemnikov v svoji vojski. Noriški in panonski vojaki pa so bili raztreseni zunaj domovine svoje, v Italiji, v Germaniji in Galiji.¹⁾

Kolonije (naselbine).

Poleg vojaških čet so pošiljali Rimljani tudi v naše kraje svoje koloniste (naselnike), meščane in trgovce, s celo trumo sužnjev in oslobojencev. Rimske kolonije so osnavljali že prvi cesarji; tako Klaudij, posebno pa Mark Aurelij. Take kolonije so šteje navadno po 6000 rodbin za mesto in okolico. Naselniki so bili ponajveč Rimljani, v prvi vrsti zaslužni veterani (stari vojaki), pa tudi pristaši kakega strankarskega poglavarja. Cesar Aleksander Sevêr je podelil vojakom v krajini zemljo odvzeto sovražniku proti temu, da branijo deželo; pa jim je dal tudi potrebno živino in sužnje za obdelovanje. Ako so bili sinovi teh naselnikov tudi vojaki, podedovali so ista zemljišča in posestva.²⁾ Klaudij II., Prob in drugi cesarji pa so naseljevali povsod tudi posebno mnogo Germanov. (Dalje.)

¹⁾ Novice 1867, št. 28, 1854, št. 24.

²⁾ Huber O. c. I. 35; Ankershofen I. 133.

Književnost.

Slovenska književnost.

Kamnik. *Zemljepisno-zgodovinski opis. Stavil Ljudevit Stiasny. V Ljubljani 1894. Izdal in založil Ljudevit Stiasny. Tiskala Ig. pl. Kleinmayr in Ferd. Bamberg.* — Tako se glasi naslov

novi, jako lični, 175 strani obsežajoči knjižici, ki si v nekem oziru stavi isti smoter, kakor Vrhovčeve knjige: „Novo mesto“, „Ljubljanski meščanje“ in „Die wohllöbl. landesfürstl. Hauptstadt Laibach“. Seveda bi se dala o kamniški zgodovini napisati velika knjiga. S tem-le delom pa je gospod pisatelj

hotel podati le priročno, dejal bi, žepno knjižico, ki naj bi bila v prijetno in poučljivo zabavo zlasti mnogim letovičarjem, ki leto za letom številneje obiskujejo to mesto in okolico. Zato se ozira v tem opisu nekoliko tudi na okolico ter navaja med drugim dve pesmi kamniškega pesnika Antona Medveda, (ponatisek iz „Dom in Svet“-a), tičočiči se kamniškega bajeslovja. S tega stališča torej ocenjamo to delo. — O Kamniku se je že marsikaj pisalo, zato se ta knjiga ozira na vse dosedanje spise o tej stvari. Pisatelj je razvrstil vso tvarino v šest poglavij, v katerih opisuje: zemljepisni obraz, zgodovino mesta, zgodovino župnije in cerkvá, zgodovino šole, pravljice in pripovedke ter naposled znamenite Kamničane. Prvo poglavje je ponatisnil z malimi premembami iz „Dom in Svet“-a (l. 1892. stran 517, 544). Druga poglavja so razdeljena v več pododdelkov. Semtertje pisatelj prehitro našteva razne zgodovinske podatke po vrsti; zato je spis na nekaterih straneh (n. pr. str. 22. 23. 36. 37. itd.) skoro utrudljiv in suhoparen. V čisto znanstveni knjigi se to opraviči lože, a v zabavno-poučni, kakoršna je ta, bilo bi najbrže bolje, da bi se opustila ta ali ona stvarca, ki posebno ne zanima preprostega čitatelja. Jako dobro in zanimivo je opisan mestni zbor in mestno sodišče; zgodovina šole pa je v primeri z drugo tvarino skoro preobširna. — Le še par stvarnih popravkov in potrebnih dostavkov! Med kamniškimi župniki na strani 83. je izpuščen Ivan de Bausendis, kateri pa se na str. 70. vendar-le omenja; bil je župnik l. 1327. — 1341. L. 1321. je bil v Kamniku vikarij Friderik (Mittheilungen f. Kr. 1863. 34). Vrsta vikarijev in kapelanov kamniških je dokaj nedostatna; jednako tudi vrsta gvardijanov frančiškanskega samostana. Na str. 92. je menda tiskovna pomota Celestin „Norad“, ker ta mož se je pisal „Novak“. Tudi mekinske opatinje niso vse našteté. „Zgodovinski Zbornik“ je prinesel njih imena po vrsti, kakor so zapisane na steni v stranski kapeli svet. Kolomana v Mekinah. Na strani 102. se omenja župnik Friderik Skerpin l. 1710., a tedaj je vodil to župnijo slavni doktor Maks Leop. baron Rasp. Na isti strani se omenja kovaška in kleparska bratovščina svetega Alojzija. A to je bila bratovščina sv. Alojja (ne Alojzija!) ali Eligija, ki je patron kovačev, zlatarjev in kleparjev, kateremu je posvečena srednja kapela na Malem Gradu. Stari Kamničani še prav dobro poznajo tega svetnika, ker njih predniki so ga za sv. Primožem in Felicijanom pa za sv. Marjeto, mestno zavetnico, častili še prav posebno. Pri ustanovnikih štipendij bi se poleg drugih lahko omenjal tudi Adam Frančišek Žagar, ki je ustanovil tri štipendije, ter oba Šlakarja: kanonik Janez in dekan Jožef. Jožef Šlakar je mestnim dijakom naklonil več precej velikih štipendij. — Pisatelj je dobro pogodil, da je popisal življenje slavnega skladatelja prve slovenske opere Jakoba Frančiška Zupana,

ki je umrl v Kamniku 11. mal. travna l. 1810., star 77 let; le-tu je služboval celih 48 let kot učitelj in pevovodja. Doslej se o tem znamenitem možu ni veliko vedelo. — Med znamenitimi Kamničani bi se dalo navesti še marsikako ime. Omenjamo le: Franč. Mihael Paglovec, župnik-pisatelj, ustanovnik prve hranilnice na Kranjskem (1679 do 1759); „Paulus von Oberstein“ (s Starega grada) je bil prošt pri sv. Štefanu na Dunaju in kancelar dunajskemu vseučilišču začetkom 16. stoletja, v onih letih, ko je drugi Kranjec, Jurij Slatkonja bil dunajski nadškof. L. 1519. je imel isti Pavel Starograjski hud boj s tedanjim rektorjem na vseučilišču zaradi prednosti v dostojanstvu. — Pater Matija Boštijančič, jezuit, je bil okoli l. 1630. dekan modroslovne fakultete na dunajskem vseučilišču; bil je tudi znamenit latinski pesnik. Med drugim je proslavljal zmago pri Sisku. (Letopis, 1878. str. 32; Valvasor XV. 534.) — 26. sušca l. 1792. je umrl v Freiburgu profesor medicine na ondotnem vseučilišču, dr. Jurij Karol Starovašnik (Altdorfer), rodom Kamničan. — 26. prosinca 1755. je umrl v Ljubljani Kamničan P. Sigismund Skerpin, provincijal frančiškanske provincije sv. Križa, generalni definator celega reda (1738 — 1750), generalni vizitator šestih redovnih provincij; l. 1730. ga je cesar imenoval cesarskim teologom. Doživel je 67 let, od teh 51 v redu. — Frančišek Pirc, (1785 do 1880), apostolski misijonar med Indijani v Severni Ameriki in slovenski pisatelj. — Tudi sedanji starosta domoljubov Luka Svetec je rojak kamniški rojen 8. vinotoka l. 1826. v Podgorju tik Kamnika.

Knjigo krasé nekatere slike, povzete iz knjige „Im Gebiete der Steiner Bahn“. Le žal, da prave slike tega mesta vendar ni nobene; kolikor jih je, te so večinoma iz okolice. Jezik je v splošnem jako lep in čist, le semtertje se jedna in ista beseda preveč ponavlja, (n. pr. str. 32 Kamnik). Nekateré malenkostne hibe gredó menda na rovaš stavcu, n. pr. str. 27. „Kako je ugajal ta kraj tedanjimi plemičem“; str. 57. „Frančišeka“, prav „Frančiška“, in druge.

Knjigo toplo priporočamo občinstvu. Čita jo z zanimanjem i zgodovine nevesč čitatelj. Hvala gospodu pisatelju, ki je veliko žrtvoval, da je dal delcu tudi tako lično zunanjo obliko! Da bi se tudi o drugih mestih izdala taka dela! Knjigo prodaje pisatelj g. Ljudevit Stiasny, učitelj v Kamniku, po 1.25 gld. s poštnino vred. J. Benko.

Nemške književne zanimivosti.

Die Basko-Slavische Spracheinheit von Johann Topolovšek. I. Band. Einleitung. Vergleichende Lautlehre. Im Anhang: Iro-Slavisches. Wien. Commissions-Verlag Gerold's Sohn. 1884. Knjiga je posvečena grofu Janezu Harrachu.

Na obéh straneh zahodnih Pirenej prebivajoči Baski so nam znani večinoma le iz zemljepisja.

Mal je ta narod, toda zanimiv v mnogih ozirih. Najbolj pa vse zanima jezik, ki je vsem jezikoslovcem prava uganka. Marsikak Slovenec je morda menil, da bi se dal primerjati s slovenščino; a če je čital p. Louis-a Colome povesti in čul nekoliko stavkov tega čudovitega jezika, izginile so mu vse nade, da bi se našla sorodnost med tem jezikom in drugimi evropskimi jeziki. In vendar uči to J. Topolovšek v zgoraj omenjeni knjigi.

Na str. XXV navaja, kako delé učenjaki sredozemske narode v štiri debla, namreč v baško, kavkaško, hamitosemitsko in indoevropsko. So-li imeli ti narodi kdaj skupen jezik? Fr. Müller odgovarja, da so vsi ti rodovi istega izvira, toda jeziki si niso sorodni. Torej so se šele razvili, ko so se ločili rodovi.

Napredujoče jezikoslovje pa kruši to podmeno od dné do dné bolj. Kar so drugi dokazali o sorodnosti Hamitov in Semitov, Semitov in Indoevropecev, to izkuša dokazati J. Topolovšek v tej knjigi o Indoevropejih in Baskih.

Baski so sorodni Ibercem, kar je dokazal Viljem Humboldt. Za Humboldtom so se bavili še drugi, Nemci, Španci in Francozi s tem predmetom, toda prišli so do sklepa, da se ne dá dokazati nikaka sorodnost s kakim drugim jezikom. Topolovšek pa trdi: Najimennitnejši in pravi vir baškega jezika je slovenski narodni govor (str. XXXI). Ta sklad v vseh bistvenih potezah lahko zasledujemo do posa-

meznostij: nahaja se isto besedotvorje s priponkami, nahajajo se jednaka nazivala za božanstvo, za dan in noč in za mnogo drugih naravnih prikaznij, za društveno življenje itd. Potem našteva sorodne besede: abado-ta sl. obad; bagan = bog, deatulu = dealutu = dleto; kobla = kobila, poistarica = pastarica, zoritu = zoreti. Toda ne samo besede so podobne, ampak vsa jezikova gradnja. Primernik in presežnik se nahajata, kakor v slovenščini. Nedoločnik se končuje v baškem jeziku na — *tu*, v slovenščini na *ti*. Glavni števniki se dadó primerjati slovenskim. Narodne pesmi so si podobne po vsebini.

Na str. XLI. razlaga, zakaj se je jezik tako izpremenil, na str. XLII., da so Iberci sorodni Slovanom, da se v španščini in portugalščini nahajajo besede, ki jih ni môči razložiti drugače kakor slovenski. Nato sledi na 256. stranéh baško glasoslovje.

Drugi del bo obsegal: 1. Uvod (zgodovino, etimologijo imen; Iberci in Baski, njih šege, pisane spomenike). 2. Besedne razpole. 3. Nekoliko skladnje. 4. Razlago baških jezikovnih spomenikov (novi zakon, pregovori in narodne pesmi).

Kdor prelista prvi del, ne bo se čudil, da je to trud desetih let; rad pa prizna, da se je učenjaku posrečilo zavriniti nasprotnike, ki trdé, da so Baski popolnoma osamljen narodič. V. S.

Razne stvari.

Naše slike.

O Rudolfu IV. pripoveduje naša povest „Gospa s pristave“. Ni nam treba poudarjati še posebej, da je kot „gospod Kranjski“ jako važen tudi za našo slovensko, oziroma kranjsko zgodovino. Stalen spomenik si je postavil na Kranjskem s tem, da je kraj ob Krki, ki se je imenoval nekdanj „Gradec“ ali nemško „Markstatt“, povzdignil dné 7. malega travna l. 1365. v mesto, podelil mu mestne pravice in nekatera posestva, ter mu dal tudi ime (za nemško govorico): Rudolfswert. Tedaj je prav za prav začelo živeti Novo mesto, „novo“ imenovano zato, ker je bilo tedaj med mesti novo. Vse to razlaga natančno g. Vrhovec v „Zgodovini Novega mesta“. Tam tudi razlaga, zakaj je ustanovil Rudolf Novo mesto: „Novo mesto je imelo nalogo polagoma vso slovensko krajino privedi pod avstrijsko oblast. Postalo naj bi središče avstrijskih posestev na Dolenjskem. To je bil vzrok, da je Rudolf IV.

povečal stari in mali kraj „Markstatt“ ter ga povzdignil v vrsto mest.“ (Str. 10, 11.) Ta nenavadno delavni in odlični vladar iz Habsburške hiše je umrl star šele 26 let v Milanu dné 27. malega srpana l. 1465. Omenjamo tudi, da je Rudolf začel zidati cerkev sv. Štefana in ustanovil vseučilišče na Dunaju. — „Marijino obiskovanje“ (str. 592). Ta slika je izmed novejših slik Jurija Šubica. Slikal jo je l. 1888. v Parizu. O tej sliki gré sploh glas, da je v tehniki in v barvah dovršena, da je pa gledé na vzvišeni verski predmet realistična in moderna. Zdi se mi, da se v tej sliki kaže najjasneje slikarski značaj pokojnega Jurija. Čitatelji imajo lepo priliko vprašati se, ali si mislijo tudi sami Marijo tako v onem trenutku, ko je po angelovem oznanjenju šla v judovske gore in pozdravila teto Elizabeto. — V naše poročilo o slikah na str. 384 se je vrnila pomota o poštnem vozu, češ, da je vozil med Ljubljano in Litijo. Naj se čita: „med Ljubljano in Novim mestom“.

Cenjenim sotrudnikom in naročnikom.

Nimamo sicer navade, da bi vsakega pol leta ali celo ob četrletju vabili na naročbo ali pa opominjali naročnike za plačilo; tudi danes nam ni to na mislih: pač pa nam težé srcé druge stvari, o katerih se nam je pomeniti s cenjenimi naročniki.

Neki prijatelj našega lista je sebi v zabavo preračunal natančno, da imata naši letošnji dve poli skoro toliko gradiva kakor lanske tri. Potemtakem se je list res dokaj razširil in pomnožil. Pa — kdo bi si bil mislil, da nam bo tudi v večjem domu nedostajalo prostora, kakor ga je poprej: Sicer moramo izrekati najlepšo zahvalo blagim sotrudnikom, in jo izrekamo tudi iz dna srca, da nas zakladajo z gradivom, a hudo nam je, da ne more vse priti na vrsto tako ali v takem redu, kakor si želé sami. Neizrekljivo hudo nam dene to, da si utegne ta ali oni misliti: Uredništvo ne mara za spis, zato ga odklada. Slišali smo že prav hude pritožbe. Tudi naročniki menda tu in tam poprašujejo, zakaj se spisi nepretrgoma ne nadaljujejo.

Zato ob začetku drugega polletja udano prosimo cenjene sotrudnike in naročnike, naj blagovoljno potrpe. Nekateri si želé več zabavnega berila, drugi več poučnega, kakor nam naznanjajo. Uredništvo mora torej hoditi po srednji poti. Mnogo priznavanja si pridobiva list s tem, da obširneje opisuje slovensko domovino. A na drugi strani je težava, da ni po volji Štajercem, Primorcem in Korošcem, če se bavimo s Kranjsko. Iz te zadrege ali težave si res ne moremo pomagati. Nikakor ne moremo ustreči vsem slovenskim deželam in mestom ob enem. Toda obetamo trdno, da bomo opisovali polagoma vso slovensko domovino in podajali slike iz vseh krajev. Vsi kraji, kjerkoli se govori naš mili slovenski jezik in bivajo naši rojaki, dragi so nam jednako. Tudi imamo že spise in slike iz raznih krajev, ki pridejo na vrsto. Toda zaradi hitrejšega napredovanja ne smemo krčiti in krajšati spisov. Saj je naš ponos v tem, da vemo tudi o manjših mestih, katere znamenitosti imajo, zlasti pa, kakšna je njih zgodovina.

Jako veselo znamenje je, da se med nami čimdalje bolj vzbuja zanimanje za domovino in za domače kraje. To bode utrjevalo tudi

narodno zavest, to bo že mladini vsajalo ljubezen do doma in njegove svojine. Saj se je doslej prav v tej stvari zgodilo pri nas mnogo premalo. Vemo natančno, kako je s Frankobrodom ob Menu (Frankfurt am Main), koliko je star, kaj je s hišo Göthejevo, kaj z „Rathhausom“ itd.: o domačih mestih smo vedeli malo, ker razven nekaterih knjižic ni nihče v nemal v nas ljubezni do domoslovja. Upamo, da se to preobrne, in naš list ne bo poslednji, ki bo imel na tem polju zaslug. Urednik je pošiljal prošnje na vse strani, jemal fotografično orodje pod pasho ter hodil delat slike; prijatelji so mu pomagali, in sedaj se gibljemo, hvala Bogu! Naše slike in naši opisi prehajajo tudi v druge slovanske liste, in tako nas spoznavajo naši bratje. Torej pomagamo po svoje, da gre Slovenec na dan.

Morda se nam bodo smejali cenjeni naročniki, a ne moremo drugače, kakor da potožimo: Premalo prostora je še vedno v listu, premajhen je. Zdi se nam kakor zdrav dečko: oče mu dá narediti hlače, pomerjene prav na obilno plat. A — hitro so mu premajhne, zakaj dečko urno raste. Če se bodo dragi naročniki zanimali za naše delo še bolj, če nas bodo podpirali naši prijatelji izdatneje, zlasti, če se bo v nemala naša mladina za prave vzore in se bolj poprijemala lista, prikrojili mu bomo še večjo obleko, t. j., pri taknili še kako polo.

Sicer pa — za sedaj bodimo zadovoljni s tem, kar imamo! Od našega malega naroda, ki se bori na vse strani z neugodnostmi, ne smemo zahtevati preveč. Poudarjati pa smemo, kar smo že omenjali: Narod, v katerem čitajo list, kakor je „Dom in Svet“, prav navadni ljudje, kmetje, posli, delavci, staro in mlado: tak narod ni zaostal v omiki. Če nima politične veljave, ima pa duševne darove in sile, ki bodo le rastle in se množile, kakor mu bomo razširjali obzorje.

Kakor smo se ob novem letu ozirali z veseljem na povečani svoj list, tako se oziramo danes, sredi leta, z veseljem na milo slovensko domovino, ki je pokazala prav v tem letu že marsikak lep pojav. Proti našemu namenu je govoriti o vseh veselih pojavih tega leta, a to se nam zdi gotovo, da se jasni na slovenskem

nebu. Zaupajmo, zaupajmo v Boga! On nas nikakor ne zapusti, če si le hočemo pomagati.

Ker imamo še mnogo izvodov tega letnika, prosimo svoje znance in prijatelje prav vljudno, naj razširjajo naš list in nam tako pomorejo gmotno. Prav ta stvar, gmotno stanje, ta je tista pečina, katere ne premore in ne odstrani niti največji napor uredništva. Naši stroški so se letos mnogo pomnožili, slike požirajo mnogo

novcev, dasi ravnamo v vseh rečeh varčno; toda — kar mora biti, mora biti: po beraško oblečenega ne smemo pošiljati v svet svojega ljubljenca.

Zatrjujemo, da tudi v drugi polovici ne bomo zaostali za svojimi načrti. Oskrbeli smo si vseh priprav in raznih močij za slikoviti del lista, da je z božjo pomočjo zagotovljen nadaljni napredek.

Uredništvo „Dom in Svet“-a.

Weltgeschichte von Prof. Dr. Joh. Bapt. von Weiss, k. k. Hofrath, Ritter des Ordens der eisernen Krone, Besitzer des k. k. Ehrenzeichens für Kunst und Wissenschaft. Dritte verbesserte Auflage. Graz und Leipzig. Buchdruckerei und Verlagsbuchhandlung „Styria“, k. k. Universitäts-Buchdruckerei. Vel. 8°. — Da uspešneje opozorimo svoje čitatelje na to krasno delo, katero izhaja tako čvrsto in redno, ozirimo se na zvezke lanskega in letošnjega letnika. Koncem leta 1892. je bil dovršen IX. zvezek (str. 748), ki opisuje severne dežele, Švedijo, Norvegijo in Rusijo v 14. in 15. stoletju, potem pa zlasti tridesetletno vojsko. V poslednjem delu slika slovstvo, umetnost in društvene razmere v oni dōbi. Ta dōba je v mnogem oziru žalostna, vojska je pustošila cele dežele. Prav to pa odseva iz cele knjige, kakor iz velike slike; tako živo se ti zdi, kakor bi živel sam v onem času. — X. zv. (1893, str. 830): Iz hudih bojov se razvijejo nekako nezdrave razmere. Francoska, ki je v 30 letni vojski tako sebična in neznačajna, povspne se pod Ludovikom XIV. do nekake nadvlade v Evropi in živi v svoji zlati dōbi; v istem času pa se trudi cesar Leopold I. — poštenjak in pravičen vladar na vse strani, a tako obložen s težavami brez konca in kraja —, da bi obvaroval svoje cesarstvo Turka in francoske sile. Na Angleškem se homatije sučejo dalje in prikipé do prekucije. S špansko dedno vojsko se končava ta — za našo Avstrijo imenitna — dōba. — XI. zvezek (1894, str. 804): Ta zvezek kaže najprej dva velika vladarja na severu: Petra I. ruskega in Karola XII. švedskega, opisuje potem tudi druge evropske dežele v začetku 18. stoletja, posebno pa razpravlja obširno umetnost in vedo ob koncu 17. in v začetku 18. veka. Nato se obrne zopet na Rusko, razkazuje Poljsko in dospé do Prusije, ki je v avstrijski dedni vojski skupaj s Francozi napravila Avstriji toliko škode. — XII. zv. (1894, str. 683) nadaljuje avstrijsko dedno vojsko in obdeluje zgodovino 18. veka do l. 1773., to je do prve delitve Poljske. Ni treba posebej omenjati, da je v tej dōbi najznamenitejša

sedemletna vojska, ki je toliko zla napravila ne sami Avstriji, ampak tudi drugim evropskim deželam. Poleg tega boja je mnogo drugih raznih dogodkov v Evropi in izven Evrope, ki jih slika naš zgodovinar. Uboga Poljska mora — dejal bi — plačati razne dolgove. — XIII. zvezek (1894, str. 760) slika tako imenovano razsvetljeno dōbo, neposredno pred prekucijo. Glavni dogodki so: odprava jezuitov in vojska s Turki, glavna junaka pa Jožef II. in Katarina II. — Sedaj, ko imamo malone vso zgodovino do prekucije pred očmi — v trinajstih lepih in debelih zvezkih —, sodimo lahko o vrlinah tega dela. Poleg temeljitosti in obširnosti ima malokatero zgodovinsko delo to neprecenljivo prednost, da je lahko umevno in neizrekljivo mično. Knjigo vzameš v roko, odpreš in bereš z veseljem, zanimanjem, da je ne deneš rad iz roke. Zato bo knjiga kakor sedaj, tako tudi v poznih časih še imela prijateljev in neizmerno koristila z dobrim duhom, ki jo preveva. Dasi ni nobeno človeško delo popolno, rečemo vendar radi o tem delu: Vredno je, da je najtopleje priporočamo knjižnicam in onim omikancem, ki si nabavljajo dražja dela ptujih književnostij.

Cigaletov spomenik. Spomenike stavimo živim rojakom v prid, mrtvim v spomin. Res, da se pobira na vseh straneh za dobre namene. A kaka malenkost bi se vendar še našla in dala na ognjišče domoljubja v spomin možu, ki je toliko in v tako dobrem duhu deloval za milo materinščino. In če bi dobil naš nepoznani Črni vrh, ki je daleč v notranjskih hribih, mal spomenik, kako bi to v nemalo korenjaške Črnovršce za domoljubje! Cigale je zajemal svojo slovenščino najprej iz domače govorice, ta mu je bila prvi vir. Njegovi rojaki, črnovrški župljani, so Slovenci stare korenine, delavni, pa hrepené po napredku. Mnogo dijakov imajo v šolah. V zahvalo, da je dala črnovrška župnija Slovincem Cigaleta, bodi, napravimo sredi njegovih rojakov spomenik, pokojnikn spomin, rojakom opomin!